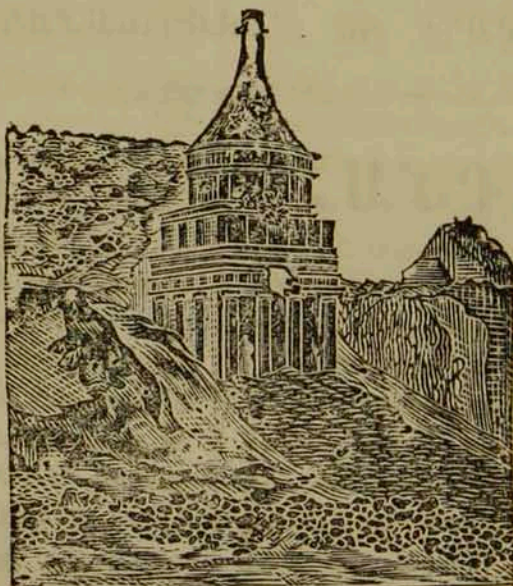


Մ Ի Օ Ն

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԱՐԳԵՅԻՆ ԲԵՆԵՍԻՐԿԸՆ ԳՐԸԳԻՏԸԿԸՆ  
ԵՒ ԲԸՂԱԲԸԿԸՆ

ՄԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ  
ՇՐՋԱՆ ՄԻԱՄԵԱՅ

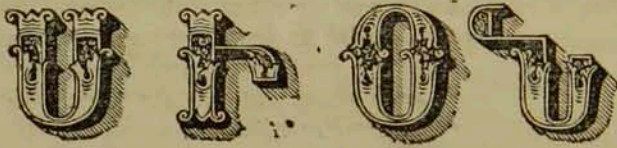
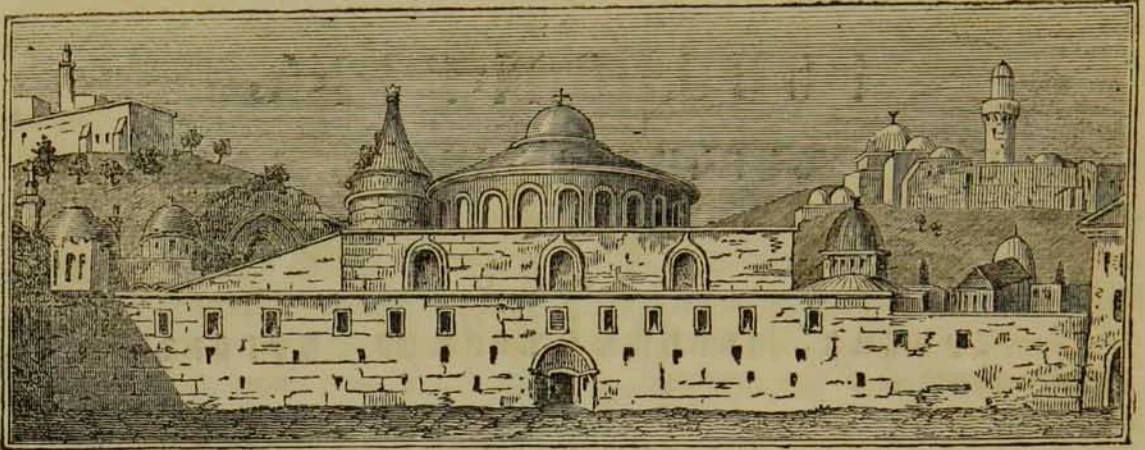


ՅԵՐՈՒՍԱԼԻՄ

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ

1876





ՄԵՏԱՍԱՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ  
ԹԻՒ 3.

Ս Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ՄԱՐՏ 31  
1876.

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆՍԱԽԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

## ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԵՍՔ

ԱՄՍՈՅՍ 8 էն 19 ն կատարուեցան Ս. Աթուոյս Ժառանգաւորաց Վարժարանի տարեկան հարցաքննութիւնքն ՚ի ներկայութեան Պատուարժան Միաբանից և Ուխտաւորաց ու մանց: Սոյն հարցաքննութեան արդիւնքն զետեղուած է ՚ի վերջ Սիժնի առանձին ցուցակաւ, յորմէ հարցասեր ընթերցողք և ծնողք կարեն տեսնել իւրաքանչիւր աշակերտի վարուց և յառաջագիմութեան շափն ու կշիռն:

Ժառանգաւորաց Վարժարանի հարցաքննութեանէն զինի մասնաւոր քննութիւն եղաւ նաեւ քաղաքիս հոյ օրիորդաց Դպրոցին մէջ և ապա հետզհետէ կատարուեցան աշակերտուհեաց ձեռագործաց վիճակահանութեան և

Ժառանգաւորաց սլարգեւաբաշխութեան հանդէսներն:

Սոյն հանդէսներուն ներկայ էր ոչ միայն Ս. Աթուոյս Նախագահն միաբանական ուխտիւ հանդերձ, այլ և Ուխտաւորաց բազմութիւնն: Կարգացուեցան ձառեր, երգուեցան երգեր, խօսուեցան տրամախօսութիւններ և իւրաքանչիւր հանդէս կնքուեցաւ Ս. Նախագահի յորդորական ատենաբանութեամբ և օրհնութեամբ:

Արժան կը համարիմք Ժառանգաւոր Սանուց Պարգեւաբաշխութեան հանդիսին մէջ խօսուած Տրամախօսութիւնըն և աշակերտուհեաց վիճակահանութեան հանդիսին մէջ կարգացուած ձառն հրատարակել Սիժնի միջոցաւ:



# ԽՕՍԱԿՅՈՒԹԻԻՒՆ

## ԱԶԳԻ ՆԵՐԿԱՅ ՎԻՃԱԿԻՆ ՎԵՐԱՅ

### Ա Ն Ձ Ի Ն Ք

Հ Ր Ա Հ Ա Տ . Յ Ո Ւ Ս Ա Կ . Ն Ո Ր Ա Յ Ր . Ա Ր Բ Ո Ւ Ն .

( Հրահար առանձինն նստած գրասեղանի մը գլուխ լրագիր կը կարգայ , ուր կայ մի գաւառական նամակ , որ կը պատմէ Քիւրտ Պէյի մը Հայոց հատուցած նոր շարիքներ . յանկարծ ընթերցումը դադրեցնելով սրտի սլալալուծենէն ակտուէն կ'ելլէ և մի քանի անգամ կը ձևմէ խռովեալ զէմքով , յետոյ հետևեալ մենախօսութիւնը կ'ընէ ) :

ԱՍՏՈՒԱԾ իմ, տակաւին պատուհասիցդ չափը չը լցամ . տակաւին Հայուն աղէկէզ ձայնը , դարերէ 'ի վեր նորա աչքէն հոսած արտասուքը եւ սրտէն բղխած արիւնը՝ Գթուծեան Աթուղիգ առջեւ չը հասան . տակաւին չը սխախ ծագի Հայուն համար խաղաղութեան , բարօրութեան եւ ուրախութեան օրը . չը սխախ հասնի այն վայրկեանը , որ այլ եւս Հայն իւր չորաբեկ հայրը , ուր ալ լինի , թէ 'ի հայրենիս , և թէ՛ յօտարութեան , կարող ըլլայ անթաց աչօք և անվիշտ սրբտով ուտել . մինչեւ երբ այս դառն և անյոյս վիճակին մէջ սխախ տառապի . ամեն օր վիշտ , ամեն օր հարուած եւ հարստահարութիւն , եւ ամեն օր մահ անօրէն և անխիղճ քիւրտին ձեռքով . չը կայ կարեկից սիրա մը , չը կայ մարդասէր հոգի մը և չը կայ օգնական ձեռք մի , որ ազատէ Հայուն հայրը , Հայուն ընտանեկան սրբութիւնը , պատիւը և կեանքը սրբապիղծ ճիրաններէ : Միթէ քիչ էին Հայուն հին ցաւերը , հին վէրքերը եւ կրած ամենադառն հարուածներ

ըր , որ այսօր ալ , աղատութեան սուրբ անուկը կրող դարուս մէջ , ուր ամեն ազգ բարոյական եւ նիւթական յառաջադիմութեամբ հսկայաբայլ կը դիմեն դէպ 'ի քաղաքակրթութիւն և դէպ 'ի փրկարար լուսաւորութիւն , մեր խեղճ ազգը թողումք , որ այս մասին շատ յետ մնացած է . թողումք որ խաւարը լցսէն առաւել կը սիրէ և թողումք , որ տակաւին դատիւարակութեան բուն նշանակութիւնը , դատարակութեան աղատարար ազդեցութիւնը լաւ հասկացած չ'է , անկարող է իւր օրապահիկ հացն պաշտպանել յափշտակող ճիրաններէ , անկարող է իւր պատիւը կորցել օտար ձեռքերէ : Գոզցես՝ Հայուն անողոր ճակատագիրն է ամեն ժամանակ , ամեն դարու մէջ հալածուիլ , հարստահարուիլ և շարունակ արտասուել : Արտասուքն եղած է իւր միակ սպիտակքն , արտասուքը՝ իւր անբաժան ընկերը : Քանի կը մտածեմ սիրտս կը խլխլայ , աչքերս կը լեցուին եւ լեզուս բերնիս մէջ անշարժ կը կապուի : Արդեօք երկնից մէկ վճիռն է այս .



Աստուած իմ, սրտիս կակիծէն քեզ դէմ կը մեղանչեմ. դիտեմ, որ մարդասիրութիւնդ չտի չ'ունի. գիտեմ, որ երկնից բարձունքէն կը հսկես ամենասանարգ ճրճիկն և որդին վերայ. առանց քու կամաց ճնճղուկներն իրենց յարկերէն վար չեն ընկնիր. քու նախախնամութեամբդ դաշտի շուշաններն գեղեցիկ կը զարգարունին. ինչպէս կարելի է, որ ողջոյն ազգ մի, մարդք քու որդիդ թշուառութեան մատնես: Նախախնամութեանդ ճանապարհներն անհաս են մարդկային մտաց: կը նստի,

Հրահատին խօսելու, ատեն Յուսակ եւ Նորայր կը գան. բայց տակաւին Հրահատին չը հասած՝ ձայնը շեղով կանգ կ'առնան. Յուսակ առ Նորայր.

— Կը լսե՞ս մեր Հրահատ բարեկամին ձայնը. կարծես փոքրիկ տղու մը պէս կը լայ: Արդեօք ինչ տարօրինակ բան պատահած է, մի գուցէ գլխուն մեծ ձախորդութիւն մի եկած լինի:

Նորայր. — Ի՞նչ ձախորդութիւն պիտի գայ. եթէ այդպիսի բան մի պատահած լինէր, մինչեւ ցարդ չէի՞նք լսես: Ո՛վ գիտէ դարձեալ ի՞նչ ոչ ինչ բան լած կամ կարդացած է լրագրաց մէջ: Տակաւին չը հասկացար Հրահատի բնութիւնը. եթէ անձնական աւմենամեծ անյաջողութիւն կրէ, այնչափ ցաւ և կակիծ չը դատար, որչափ մեկու մի մասին անբաղդութեան համբաւ առնէ: Երթանք, կարծեմ սաստիկ այլայլութենէ կը նուաղի.

Կը մտնեն և կը բարեւեն, բայց չը շեղ. յետոյ Նորայր ուսին դպչելով.

— Բարեկամ, ինչ վիճակի մէջ կը գտնեմք զքեզ. ինչ է կերպարանքիդ այլայլութիւնը, աչացդ կարմրութիւնը. եթէ չեմ սխալիր, արտասուած էք. Գուք ինչպէս կը տեսնէք, Յուսակ, ճշմարիտ կըսեմ, մեծ երկիւղ կը պատճառես մեզ այս դիրքովդ:

Յուսակ. — Ի՞նչպէս որ Գուք, նոյնպէս ես կը տեսնեմ. Հրահատ, ի՞նչ կրնայ լինիլ Ձեր այս վիճակին պատճառը: Զըրայ թէ ձեր առանձնութիւնը վերջովեւր դժբաղդութիւնը ունեցանք. կ'աղաչեմք, անկեղծօրէն ըսէք, եթէ մեր ներկայութիւնը ձեզ տաղտուկ կը պատճառէ, պատրաստ եմք մեկնելու:

Հրահատ. — Ի՞նչ կը խօսէք, որ չեմ հասկանար. այլայլութիւն, կարմրութիւն, լաց, դժգոհութիւն, տաղտուկ. նոր ուսանողներու պէս բառերու կրթութիւն կրնէք: Անկեղծ բարեկամներու մէջ քաղաքավարական կեղծ ձեւերն ամօթ կը համարեմ: Իրաւ է, որ փոքր ինչ սիրտս ելած է բանի մի համար. բայց ինչու ձեր ներկայութենէն պիտի տհաճիմ. ընդհակառակն աւելի գոհ եմ, որ Ձեր ներկայութեամբ սակաւ ինչ սիրտս կըսփոփի: Եթէ բարեկամութիւնը, եղբայրութիւնը այս պարագաներուն մէջ չըլլան, ուրիշ ատեն ի՞նչ նշանակութիւն ունին:

Նորայր. — Ենորհակալ եմք բարեկամութեան մասին Ձեր յայտնած սուրբ զգացմանց համար. հաւատք ունիմք Ձեր սրտի անկեղծութեան վերայ, ուստի կը խնդրեմք, որ անպարտուակ ըսէք, թէ ի՞նչ բանի համար սրտերնիդ այդքան ելած է:

Հրահատ. — Կեղծիքը և պատրուակ կը ՚ի սկզբանէ անտի ատած եմ և կ'ատեմ. չեմ ծածկեր Ձեզմէ ինչ որ կըզգամ. գուցէ ինդաք ալ վերաս. վասն զի թերեւս չ'ունենայ ձեզ համար նըշանակութիւն այն, որ ինձ համար ծանրակշիւ է. չ'աղդէ Ձեր սրտին, որ զիս կարեւէր կը խոցէ, և չ'այլայլէ զՁեզ, որ ինձ արտասուել կը տայ: Զարմանալի չէ այս. վասն զի ամեն մարդ մի և նոյն բնութիւնը և մի և նոյն դիւ-



բարգաւորութիւնը չ'ունենար : Լաւ գիտեմ, որ դուք ալ կարգացած էք լրագրաց մէջ, ինչ որ քիչ մի առաջ ես կարգացի, այն է մեր Փաւառացի աղբայնոց կրած հարստահարութիւններն տեղական քիւրտ Պէյերէն . սիրտըս ելաւ, վասն զի այս նոր հարուածներն հին յիշատակներ արթնցուցին, մեր Աղբին 'ի սկզբանէ անտի ունեցած վիճակն սրտկերացուցին մտքիս և սրբտիս մէջ : Ի սրտէ կը ցաւիմ, որ մեր Աղբը, ինչպէս այսօր, նոյնպէս առաջ նոյն իսկ թագաւորական հարստութիւն ունեցած ժամանակ, գրեթէ միշտ հալածուած է, միշտ զոհ ինկած է օտար սրերու և միշտ ստնակոխ եղած է օտարներու : Ահա այս տխուր խորհրդածութեանց մէջ ինկած էի, երբ եկաք :

Յոսակ . — Հրահատ, ինչո՞ւ պիտի խնդամք ձեր վերայ, միթէ Գուք միայն աղբին անգամ և զաւակ էք և մեք չէ՞ մք . միայն Գուք զգալու սիրտ և մտածելու միտք ունիք : Ո՞վ է այն Հայը, որ լսէ իւր եղբարց, իւր հարց, իւր քոյրերուն կրածը և չըզգայ, ինչ որ արենակցութիւնը կը պահանջէ . սիլ է, որ լսէ աղբայնոց սպաննուիլը և կարեւեր չը խոցի . բայց ի՞նչ օգուտ արտասուքը . ի՞նչ օգուտ գէալը, երբ կը տեսնեմք, որ մեր զգալով և արտասուելով ո՞չ անգութին գաղանթութիւնը կը մեղմի և ոչ մեր եղբարց վիճակը կը բարելաւի : Եթէ համողուած էք, որ ողբը, կոծը և արտասուքը անգութ և քարացեալ սրտերը կը կտակազայնեն, մեք եւս քեղ հետ մէկտեղ նստիմք ողբամք և լամք ո՞չ թէ մէկ ժամ, ո՞չ թէ մէկ օր, այլ ամբողջ շաբաթներ և ամիսներ . բայց լաւ գիտեմ, որ ասոնց ոչ մին, օգուտ մի չ'ունի բաց 'ի անձնական վնասէն . Նորայր, Գուք ի՞նչ կարծիք ունիք այս մասին :

Նորայր . — Շիտակն ըսեմ, ես այդ տեսակ բաներն մինչեւ հիմա մտածմանս նիւթ ըրած չեմ, որ համողում և կարծիք կաղմած ըլլամ . մինչեւ հիմա այս պատահած գէպքերն ոչ թէ սիրտս, այլ մազս անգամ շարժած չեն : Ինչո՞ւ համար ես իմ սովորական զուարթութիւնս և ուրախութիւնս պիտի զոհեմ այս տեսակ մաշեցուցիչ և անօգուտ մտածմանց : Փաւառացի Աղբայինք կը նեղուին և կը հարստահարուին եղբր, ի՞նչ փոյթս . թող աչքերնին բանան, որ չըհարստահարուին . միթէ հարստահարողները ձեռք ունին զարնելու, սպաննելու և կեղեքելու, իրենք չունին գոնէ իրենց անձը, ինչքը և սրտիւր պաշտպանելու համար . չունին զգացում և չունին հագի, որ շարունակ կը կեղեքուին, կը ձեւուին և միայն տղայոց պէս լալ գիտեն : Միթէ մեր Նախնիք մեզմէ աւելի ալէկ եւ հանգիստ օրեր անսած, կամ ունեցած են, եթէ հիմա ընձնաբնակ և վայրենի Քիւրտերն են հարստահարողք . այն ատեն հզօր տէրութիւններ կը հարբատահարէին . Պարսից տէրութիւնը մէկ կողմէն . Յոյն քրիստոնեաց տէրութիւնը միւս կողմէն . ապա և Հագարացիք հրով և սրով կ'աւերէին և կ'ապականէին մեր երկիրը . հազարներով կը կոտորէին և բիւրերով գերի կը վարէին . բայց նորա չէին յուսահատեր, չէին լքանիր . որչափ կարող էին, այնչափ դէմ կը դնէին . իրենք եւս կը զարնէին, շատ անգամ կը կոտորէին եւ հսկայ բանակներ կը փռէին : Ի՞նչ, միթէ այդ Փաւառացուց երակաց մէջ Հայու արիւնը ցամաքած է . ատոնց մէջ հայկական հոգին, հայկական եռանդն և արիութիւնը բողբոլին մարած են . քաջութեան և գիւցազնութեան երկրին եւ յիշատակաց մէջ կը



բնակին և վատութեան թոյնով թրմ-  
րած են : Եթէ իրօք չը կայ դոցա մէջ  
այն ոգին , որով Նախնիք օտարին սու-  
րը փոտեցուցին , ցաւ զգալն դոցա  
վերայ աւելորդ է : Չեմ ուզեր աւելի  
երկար խօսիլ և ոչ զձեզ ստիպել , որ  
ինձ պէս անտարբեր լինիք :

Հրահար . - Ամեն բանի մէջ ծայրա-  
յեղ ես և այնպէս կը խօսիս , որ մար-  
դոց եղբայրսիրական եւ մարդասիրա-  
կան զգացումներն ալ կը ցամաքեցնես :  
Որովհետեւ դու ազատ ես մեր Գա-  
ւառացի եղբարց կրած նեղութիւն-  
ներէն , սոյլ սոյլ կը ջարդես . եթէ դու  
լինէիր նոցա աեղը , արդե՞ք լայէն ա-  
ւելի ուրիշ գործ պիտի աեսնէիր : Կը-  
սես թէ ձեռք չունին հարստահարող  
ներու դէմ իրենք զերենք պաշտպանե-  
լու . ի՞նչ պիտի կարողանաս ընել , ե-  
թէ պառկած և քնացած ատենդ , ա-  
ւաղակ մի , մարդաստան մի դայ զին-  
ուած՝ գլխուդ վերայ կենայ . արդեօք  
պիտի կարողանաս , կամ պիտի փորձե՞ս  
իսկ անձդ պաշտպանել . թէ լռիկ մըն-  
ջիկ նորա գաղանական կրից անձնա-  
սուր կը լինիս : Նորայր , կ'աղաչեմ  
ներէք , եթէ սրտիս կսկիծէն լեզուս  
իւր չափն անցնէ : Մեր Աղգին ամե-  
նամեծ վէրքն , ամենամեծ վիշտն ու  
ցաւն է ինձ և քեզ նման անսիրտ եւ  
անզգայ զաւակ սենենալը , որ ոչ թէ  
Աղգին օգնելը , այլ նորա դառն վի-  
ճակին վերայ սակաւ ինչ խորհիլն եւ  
մինչեւ անգամ խօսիլն ամօթ կը հա-  
մարիս : Նախնեաց վերայ կը խօսիս ,  
նոցա գործքերն եւ այժմեաններունը  
կը բաղդատես , բայց կը մոռնաս դու  
զքեզ , կը մոռնաս , որ դու ալ նոցա  
որդին ես . որոնք ազգասիրութեան և  
եղբայրսիրութեան զօհեր եւ մարտի-  
րոսներ էին . իսկ դու այնչափ անզգայ  
եւ անտարբեր ես , որ եթէ ամբողջ  
Հայութիւնը ջնջուի աշխարհի երեսէն ,

հոգ անգամ չես ըներ . աչքիդ մէջ  
կաթիլ մը արտասուք և սրտիդ մէջ  
դոյլն ինչ կարեկցութիւն չը կայ : Գիւ-  
ցազնական յիշատակաց մէջ կ'ապրին  
կ'ըսես , և վատութեան թոյնով մա-  
հացած են . բայց կը մոռնաս , որ վա-  
տու թեան ամենամեծն է մարդասե-  
ցութիւնը . կը մոռնաս , որ վատու-  
թիւն է նա և անտարբերութիւնը և  
սառնութիւնը : Մեր Նախնիք եւս  
եթէ մեզ նման խորհէին , մեզ պէս  
զգային և մեր սիրտն ունենային , պիտի  
կարողանային տանել այն դառն ար-  
հաւրանաց , պիտի կարողանային դիմա-  
գրաւել այն սոսկալի կոտորածներուն .  
— անշուշտ ս'չ : Նոքա չէին ըսեր մեզ  
պէս . թէ՛ մեր ի՞նչ փոյթը . այս ինչ  
Գաւառի Աղգայիք կը հարստահար-  
ուին , այս ինչ աեղի հայերը օտարին  
կատաղութեան գերի կ'ըլլան , այլ ուր-  
կէ որ նեղութեան , հալածանաց համ-  
բաւ կ'ըստանային , արծույ նման դէպ  
հոն կը սլանային , ձեռնտու կը լինէին ,  
կը միտիթարէին , կը խրախուսէին և ա-  
մենքը մէկ հոգւով և մէկ սրտով միա-  
ցած թշնամույն դէմ կը վազէին կամ  
հալածական կը վարէին և կամ ամենքը  
միասին մէկ սիրով կը զսհուէին . ահա՞  
Նախնեաց գործերը . ահա՞ նոցա ոգին ,  
որոց ես ալ , դու ալ որդիներն եմք .  
վայ մեզ :

Յոսակ . - Խնդիրն ի՞նչ էր , ուր  
բերիր եղբերցիր , գրեթէ անձնակա-  
նութեան կերպարանք տուիր : Չեմ  
գովեր Նորայրի սառն անտարբերու-  
թիւնը ազգայնութեան մասին և ս'չ  
կը պաշտպանեմ , Հրահար , ձեր չա-  
փազանց զգացումներն և դիւրազգա-  
ցութիւնը : Ձգացմանց մասին , երկուքդ  
ալ հակոտնեայ էք , երկուքդ ալ մէյ  
մէկ ծայրն անցած էք : Իմաստասէրներն  
միշտ միջինը առաքինութիւն է կ'ըսեն .  
իսկ երկու ծայրերը մուրթիւն կը հա-



մարին . ես ալ թէ և իմաստասէր չեմ , բայց կ'ատեմ ծայրայեղութիւնը : Արդէն ասացի , կարելի չէ Հայ բլլալ և անտարբեր մնալ Հայուն տառապանայ : Այս համոզմամբ , չեմ հաւատար , որ Նորայրի յայտնած գաղափարներն իւր սրանէն բղխած լինին , չեմ հաւատար , որ նորա համոզումն լինին . վասն զի կարելի չէ , որ մարդոյ մէկ անդամն իշտանայ և միւսներն չը վըշտանան : Նորայր , երբ գլուխդ ցաւի ի՞նչ կ'ըլլայ ոտքերուդ , որ քալել չեն ուզեր . ի՞նչ կ'ըլլայ ձեռքերուդ , որ գործել չեն ուզեր , ինչու համար և ուտել չես ուզեր . ուստի բսել թէ ի՞նչ փոյթս է ազգի կրած նեղութիւնը և ցաւը , բնութեան օրինաց դէմ մեղանչել է . վասն զի ինչպէս է առանձինն մարդը , նոյնն է և ամբողջ ազգ մի . վասն զի ազգ մը անհասանելի կը կազմուի : Հրահատ , կը տեսնես , որ ես եւս քեզ չափ կը դգամ , որ ես ալ քեզ չափ բղձակերտ կը փախաքիմ , որ ազգը երջանիկ օրեր ունենայ . սակայն դարձեալ կ'ըսեմ , թէ ի՞նչ օգուտ ողբայէն և ի՞նչ օգուտ արտասուելէն . Աստուած ինքը ողորմի նորա դժբաղդութեանը :

Նորայր . — Հրահատ , դու զիս իմ անտարբերութեանս համար ամենա վատ անուանեցիր . Դու ալ գրեթէ անոր մօտ բան մի , Յուսակ , չեմ բարկանար այս մասին ձեզ դէմ եւ չեմ ալ ուզեր փոխարինել . այլ միայն կը հրաւիրեմ , որ սակաւ ինչ մեղմեմք լեզունիս , սակաւ ինչ չափաւորեմք կիրքերնիս և զգացումնիս . քիչ մը ես ձեզ մօտիմ , քիչ մը եւս դուք ինձ , և աւելի խոհուն ու հանդարտ խօսիմք : Հրահատ , իրաւ է , որ գաւառացիք չարաչար կը հարստահարուին , չարաչար կը խոշտանդուին և շատ անգամ կը սպաննուին . բայց ի՞նչ կարող եմք ընել .

կարելի է վայրենի դաղաններէ գութ և կարեկցութիւն սղասել . կարելի է հարստահարողն իւր զէնքերէն կապտել . — կործեմ ո՛չ . բայց ի՞նչ անուն տամք , ի՞նչ բեմք Հայ — հարստահարողներուն , որք օտարէն աւելի անխիղճ են և աւելի կատաղութեամբ կը փորեն Հայութեան հիմունքը . վասն զի եթէ օտարը մեր ազգին նիւթական հացին և նիւթական կեանքին թշնամի է . ընտանի հարստահարողներն նորա բարոյական հացը կը յայիշտակեն և բարոյական կեանքն իմաս կը թունաւորեն : Ի՞նչ բսելու է այդ խումբ մի ազգատեսաց Հայերուն . որք ոչ ազէտ են , ո՛չ անկրօն և անաստուած . բայց իրենց ամենօրեայ նենգութիւններով եւ խարդաւանութեամբք ազգը կը սրսռակտեն , կը յուզեն և կը խռովեն . անդ մը առաջնորդական խնդրով՝ ուրիշ անդ մը Սահմանագրութեան և երրորդ անդ մի հըրահանգի խնդրով հայը՝ հայուն դէմ կը յարուցանեն , եղբայր՝ եղբօր դէմ կը զինեն : Ի՞նչ բսելու է այդ ազգակործան անձանց , որք թէ եւ ազգին պատիւը , ազգին կեանքը պաշտպանելու կոչումն ու պարտաւորութիւնը ունին . բայց ինքեանք իբրեւ ցեց կը կրծեն նորա կեանքը և իբրեւ սրբասիղծք՝ կ'արատաւորեն նորա պատիւը : Ձէք տեսնէր այս ամենը , չէք զգար այս ցաւայի և դառն հարուածները , որովհետեւ ընտանի ձեռքերէ կը տըրուին : Ինձ համար բան մի չէ օտարին ըրածը այս մարդադէմ ճիւղաներուն ըրածին քով : Ար մեղադրէք զիս , որ անտարբեր եմ Ազգին վիճակի նկատմամբ և վատ կ'անուանէք զիս . բայց ես վատ չեմ , այլ նոքա են , որ իրենց շահասիրութեան եւ անձնական կրից կը զոհեն Ազգին օգուտը , յառաջադիմութիւնը և ասպագայն : Եթէ դուք



ալ իմ տեսակէտէս գիտէք և ինձ պէս  
խորհիք, ինձմէ աւելի անտարբեր կըլ-  
լաք և գուցէ անիծանէք զձեզ՝ որ Հա-  
յուն մէջ ծնած էք և Հայ անունը կը  
կրէք :

Հրահայր .— Ճշմարիտ են ըսածներդ .  
ցաւալի է, որ Հայն զՀայը կը հալածէ .  
ստիպյն պէտք է վատերու գործքէն  
գայթակղիլ . պէտք է արդէն անկեալ  
աղբի մը ոտքի հարուած մի ալ տալ,  
որ աւելի ընդ երկար մնայ իւր անկեալ  
վիճակին մէջ . պէտք է, որ վատերսւն  
հետ վատ ըլլանք . աշխարհի երեսէն  
երբ պակասած են վատերը : Առաջին  
մարդոյ օրէն սկսեալ . քայլ առ քայլ  
էկ դէպ ՚ի մեր օրերը . ամեն դարու  
մէջ եւս եկած են ատոնց նմաններդ :  
Սակայն եթէ ամեն դարու մարդիկ ալ  
քսէին մեզ պէս, որովհետեւ մեր մէջ  
կան այնպիսիներ, որ ընկերութեան  
խաղաղութիւնը կը խառնեն, ընկերու-  
թեան յառաջադիմութիւնը կ'ոտնհա-  
րեն, մեք ալ նմանիմք անոնց . եթէ  
այսպէս ըսէին, աշխարհ վաղ հիմն ՚ի  
վեր եղած էր . մարդկային ընկերու-  
թիւնը ջնջուած և ամեն օրէնք ու կա-  
նոն անյիշատակ ոչնչացած պիտի ըլ-  
լային . սակայն ոչ . չքսին և չքրին այն-  
պէս, այլ ընդհակառակն մարդատեաց-  
ներու դէմ՝ մարդասէրներ ելան . աշ-  
խարհաքանդ անձանց հակառակ՝ աշ-  
խարհաշէն մարդիկ ելան եւ անօրէն-  
ներու փոխանակ՝ օրինասէրներ եւ օ-  
րէնսդիրներ եկան : Առաքինութիւնը  
ի՛նչ նշանակութիւն ունի, երբ մօրու-  
թիւնը իրեն ոսոխ չունենայ . ոսկիին  
յարգը ո՞վ պիտի ճանաչէր, եթէ պը-  
ղինձ չըլնէր աշխարհի երեսին : Այս  
պէս ալ ազգի մը մէջ եթէ անձնասէր-  
ներ չըլնին, ո՞ր կը մնայ անձնուէր-  
ներու մրցանակը . եթէ ազգատեացներ  
չըլնին, ի՛նչ փառք ազգասիրաց : Ու-  
րեմն ոչ եթէ այդ շահասէր անձանց

պատճառաւ անտարբեր պիտի մնամք .  
այլ ընդհակառակն մեր ջանքը, մեր  
զահողութիւնը պիտի կրկնապատկեմք,  
որ կարող ըլլամք թէ օտար և թէ ըն-  
տանի թշնամեաց հասուցած չարիք-  
ներն դարմանել :

Յոսակ .— Նորայր, ես ալ կ'ընդունիմ  
մասամբ ըսածներդ . վասնզի ինձ համար  
եւս ճշմարիտ են, որ մեր թշնամիներն  
չեն այնչափ օտարներն, որչափ Հայ-  
անուն կրող, բայց հայութեան նախա-  
տինք և արատ բերող կարգ մը անձինք,  
որք ոչ Աստուծմէ կ'երկնչին և ոչ մար-  
դիկներէն կ'ամաչեն : Ես ալ այն գա-  
ղափարն ունիմ, որ ազգ մի չը կործա-  
նիր արտաքին հարուածներէ . բայց  
ներքին երկպառակաւմներն, ներքին  
վերքերն ու հարուածներն կը նմանին  
անբժշկելի այն ախտին, որ մարդոյ ներ-  
քին կողմէն կը սկսի, տակաւ առ տա-  
կաւ կուտէ և կը սպառէ ներքին կեն-  
սական նիւթերն, կը խանգարէ և կ'ա-  
պականէ ներքին կազմութիւնը եւ ՚ի  
վերջոյ ՚ի հող գերեզմանի կ'իջեցունէ :  
Սակայն կը մերժեմ վերջին խօսքդ, որ  
ըսիր թէ, եթէ դուք ալ իմ տեսակէ-  
տէս գիտէք և ինձ պէս խորհիք ինձմէ  
անտարբեր կ'ըլլաք և թերեւս անիծէք  
ձեր անձը, որ Հայ ծնած էք : Ինչո՞ւ  
համար մեք զմեզ պիտի անիծեմք . բու-  
թուած չարիքներդ ո՞ր ազգին մէջ չկան .  
ո՞ր ազգին մէջ չը կան անձնասէրներ .  
ո՞ր ազգին մէջ չը կան եսասէրներ . ո՞ր  
ազգին մէջ չը կան մարդատեաց եւ  
ազգատեացներ : Բայց ո՞ր լաւ մարդն  
ուրացած է իւր ազգութիւնը ապի-  
րաներու երեսէն . ո՞ր բարեսէր հո-  
գին իւր անձն անիծած է, որ արենա-  
կից գտնուած է անպիտան մարդկանց :  
Ազգն ուրանալ, կը նշանակէ զԱստ-  
ուած ուրանալ . վասն զի Նա դրաւ  
մեր մէջ մարդասիրական և եղբայրսի-  
րական սուրբ զգացումը . վասն զի կա-



րելի չէ առանց եղբայրսիրութեան զԱստուած սիրել: Ինչո՞ւ պիտի ուրանամք Հայսեթիւնը, արդէն Ազգին վատ և անպիտան զաւակները իրենց ազգափնաս գործքերով զատուած եւ մերժուած են Ազգէն: Միթէ այս վերքը բաւական չէ: Նորայր, լեզուիս չսփառորելու հրաւիրեցիր, բայց չես մշտածեր թէ ի՞նչ կը հասի լեզուէդ, չես գգար թէ ի՞նչպիտի խօսքեր կը թռին շրթունքներէդ: Եթէ մեզ նման անձինք, որ քիչ շատ ուսումնականի և կրթեալի անուն ունիմք, այդպէս յուսահատ խօսիմք, ապա ի՞նչ ընէ ուսմիրը, որ բնաւ ազգութեան գաղափար չունի: Ի՞նչ օգուտ և ի՞նչ բարիք կարելի է սպասել խեղճ հասարակութենէն, որ մէջ դէիրս եւ ոչ զօրութիւն գրոյն գիտէ:

Այս միջոցին Արքունի կը գայ եւ կը բարևէ. — Բարեւ ձեզ բարեկամներ: Երեքն աչ ուրքի ելլելով. — Աստուծոյ բարին:

Արքունի. — Ի՞նչ բարեբաղդութիւն, որ զձեզ երէքդ ալ ՚ի մի խմբուած կը գանձեմ: Բայց մի գուցէ առանձին գործով մի զբաղած էիք և ես խափան եղայ գալատեամբս. կ'աղաչեմ, անկեղծութեամբ ըսէք:

Հրահայ. — Ի՞նչ առանձին գործ պիտի ունենամք. Ազգին ներկայ տագնապալից վիճակին վերայ կը խօսէինք, որ ամենուս կը պատկանի. թէ և Նորայր ինքզինքը ազատ կը համարի այս պարտաւորութենէն, որովհետեւ ազգին մէջ շահագետներ կան եղեր, սրբամաքանութիւն մի, որ նմանը չունի: Շատ ուրախ եմք, որ եկաք, որովհետեւ ես և Յուսակ չը կարողացանք համոզել զինքը, որ ամեն անհատ պարտաւոր է Ազգին ինչպէս բարօրութիւնը եւ երջանկութիւնը, նոյնպէս թշուառութիւնը և ցաւը իրեն ան-

ձին համարելով՝ ըստ այնմ աշխատիլ դարձնելու համար. թերեւս Գուք կարողանայք համոզել:

Նորայր. — Պահ մը առաջ Հայ հարստահարողներ մասնանիչ առնելով՝ կարծեցի թէ բաւական պարզ խօսեցայ, սակայն դարձեալ չեմ կարողացած միտքս և զգացմունքս լաւ բացատրել. ուստի քիչ մը աւելի բացայայտ խօսիմ:

Բարեկամներ, ի՞նչ կ'ուզէք, ի՞նչ բանի կ'ուզէք համոզել զիս. Ազգին ցանն զգալ, սեպեմք, որ զգացի. ազգին բարեխառութեան վերայ խորհիլ, դարձեալ սեպեմք, որ խորհեցայ եւ պիտի խորհիմ և վերջապէս ամեն մասին անտարբերութիւնս մէկ կողմ դրնեմ. սակայն ասկէց ի՞նչ հիմնական օգուտ կրնայ յառաջ գալ: Իրաւ է, որ ազգի մը կեանքին մէջ անհատները մեծ դեր ունին, բայց ոչ թէ մեր ազգին նման իր թշնամիներն ու բարեկամներն զանազանելու անկարող ազգի մը մէջ: Կ'ուզէք գլուխնիս ձաթեցրնեմք պոռալով ազգին՝ թէ արթնցիր կորստաբեր թմրութենէդ. զգա՛ վիճակիդ ծանրութիւնը, կործանման վճիռ եղն հասած ես, բայց անօգուտ, չը պիտի լսէ մեզ, աւելի պիտի հաւատայ անոնց, որոնք իւր տան հիմունքը կը փորեն, պիտի հաւատայ այն անձնատէրներուն, որք աննշան շահու մի ակնկալութեամբ աղղը և ընդ նմին իրենց պատիւն ալ օտարին կը ծախեն: Ահա՛ այսպիսի պարագաներն են, որ զմարդ անտարբերութեան եւ մինչեւ անգամ անզգայութեան կը վարժեցընեն. այս օրինակ պարագաներն են, որոնք մարդը կը լքանեն և յուսահատութեան կը մասնեն:

Թողումք ասոնք մէկ կողմ, դարձեալ կը կրկնեմ և կ'երեքնեմ, թէ մեք ի՞նչ կարող եմք առնել. Ազգին ո՞ր ցա-



ւուն դարման մը կրնամք գտնել . երբ ազգին բարոյական և նիւթական բարելուութեան հոգ տանելու պաշտօն ունեցող Վարչական մարմնոց մէջ այն պիտի զօշաքաղ մարդիկ կան , որք իրենց քսակը լեցնելու և իրենց անձնական կիրքն յառաջ քշելու համար չը մնար չարիք , որ չը գործեն , և հասարակութիւնը փոխանակ այդպիսի օձերուն և իժերուն գլուխը ջախջախելու , թողած իւր կենսական խնդիրներն , թողած մատաղ մանկուոյն դաստիարակութեան փրկարար խնդիրն , այդ անպիրատներուն կամաց և կրկն գերի եղած է : Ի՞նչ պիտի ընեմք . լուսաւորեմք պիտի ասէք ժողովուրդը . — քանի փարայի կ'առնէ մեր լուսաւորութիւնը . տակաւին կ'ուղէք շատ յառաջ երթալ . կը մասնեն զմեզ կառավարութեան իբրեւ խռովարար և աղբը երկարաւակող . այս մասին միթէ քիչ օրինակներ կան : Ուստի նորէն կ'ըսեմ , որ մեր ազգին հարստահարչներն չեն լեռնականներն , չեն քիւրտերը , այլ նոյն իսկ հայերն են . ուրեմն թողուլ սուրի հարուածները , թողուլ գաշտնի վէրքերը եւ ասղան ծայրի վէրքն հոգալ և դարմանել՝ յիմարութիւն է և երկցս յիմարութիւն :

Հրահար . — Վերջին խօսք մի եւս ըսեմ և բաւական է . թող քիչ մը ալ Արքունը խօսի : Նորայր , կրէք թէ մեր Վարչական մարմնոց մէջ այնպիսի զօշաքաղ անձինք կան , որք միայն իրենց անձը , իրենց փորն ու քսակը լեցնելու ետեւէ են : Ճամարութիւն մի է այդ , թէեւ ցաւալի ճամարութիւն . սակայն որո՞ւ է յանցանքը , այդ մարդիկը ազգին պաշտօնեայ՝ ծնած են իրենց մօրմէն , թէ վերջէն եղած են . 'ի հարկ է վերջէն այդ կոչման և իրաւանց տէր եղան : Ո՞վ կոչեց ասոնք 'ի պաշտօն . ո՞վ տուաւ իրաւունք սրաչ

աօնէութեան . ո՞չ աղաքէն ես , դուն և մեզ նման ուրիշները , ուրեմն մեղաւորը մէք եմք , որ վատ ու մոլի անձինք պաշտօնի կոչած եմք : Այս տեղ այնպիսի երկայրաբանութիւն մի կայ , ուրիշ ո՞չ մի կերպով կարելի չէ աղատիլ . վասն զի եթէ մէք առաջունէ կը ճանաչէինք , ի՞նչու այդ իրաւունքը տուինք , որ մեզ դէմ զէնք շինելով՝ ըզմեզ հալածեն , իսկ եթէ չէինք ճանաչեր , ի՞նչպէս չը ճանաչած մարդկանց յանձնեցինք մեր պատիւն ու կենսքը : Ար տեսնես , որ այս ամենը անտարբերութեան հետեւանք է միայն . եթէ հասարակութիւնը անտարբեր չը լինէր , մինչեւ հիմա հազար անգամ ատնց չափը կարող էր տալ . կարող էր դոցա տեղ աւելի արժանաւորները , աւելի անձնուէրները ընտրել , որք Ազգին օգուտը , ազգին բարին և յառաջադիմութիւնը իրենց անձնական շահէն վեր դասելով՝ նորա բարօրութեան համար կը խորհէին և կ'աշխատէին :

Արքուն . — Բարեկամներ , եթէ ներէք , ես ալ խօսք մի ըսեմ . ես ալ Ազգին ներկայ տխուր վիճակի մասին իմ համոզմանս եւ կարծեացս ազքատիկ լուծման խառնեմ Ձեր հարուստ խորհրդածութեանց հետ :

Երեւր Քէլ գեղ . — Խօսէ , խօսէ :  
 Արքուն . — Ամեն տեսակ հարստահարութիւնք , որք կարկտի նման մեր ազգին գլխուն կը տեղան . հարստահարութիւն օտարէն , հարստահարութիւն ընտանիէն , հարստահարութիւն Աւետարանի , կրօնի և Աստուծոյ անուամբ , հարստահարութիւն աղքատութեան , հարստահարութիւն սրանդխտութեան , ամենքն ալ սպիտութեան ծնունդք են . չը կայ ուրեմն հարստահարութիւն չար քան ըզտգխտութիւն : Բարեկամներ , կար-



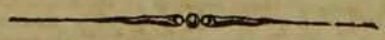
Տեմ Գուք օտարէն և ընտանիէն եղած հարստահարութիւնը միայն խօսքինիւ թրած էիք . բայց մոռցած էք տգիտութեան հարստահարութիւնը , մոռցած էք և անկէ յառաջ եկած պանդխտութեան հարստահարութիւնը :

Պանդխտութիւնը մեր ազգութեան քաղցիկն է . կը խօսպանայնէ Հայոց արգասաւոր դաշտերը . կը ցամաքեցընէ Հայոց ճաղկաւէտ պարտէզները . կ'ամայացնէ Հայոց տուններն եւ շատ դերդաստաններ իսպառ կը շիջուցանէ : Աչք մի ձգեմք . քիչ շատ ճաղկած քաղաքներուն վերայ , աչք մի՛ մանաւանդ Պոլսոյ վերայ . ամեն փողոց , ամեն անկիւն և ամեն իջեւան հայ պանդուխտներով լցուած են : Գորա ամենքն ալ ընտանեաց տէր են և մատաղահաս զաւակաց հայրեր . բայց ազքատութենէ հարստահարեալ թողած են իրենց ընտանիքներն , թողած իրենց սիրելի ամուսինները և թողած են իրենց հոգեհատոր զաւակներն : Քանի՛ արտասուելի է պանդուխտին կեանքը , կեանք անմաքուր , անտուն և վարատական . երեկոյին կը դառնայ իւր դըժոխանման իջեւանը վաստակաբեկ . ուժաթափ և շատ անգամ վնասեալ անդամներով : Զը կայ հոն ընտանեկան միսթարութիւն և չը կան հոն ամուսնոյ և զաւակաց մտերմական նայեացք , որք առանց ձայնի , առանց խօսքի կարող են քաղցրացնել ամենադառն կեանքըն անգամ : Այսպէս Հայաստանի զաւակներն կը մաշեն և կըսպառեն իրենց երիտասարդութիւնը , իրենց ուժըն ու զօրութիւնը դառն պանդխտութեան մէջ առանց յիշելու , որ հայրենի երկրին մէջ , հայրենական տան մէջ ունին ամուսին , որ գիշեր ցրեկ վշտաբեկ սրտով և արտասուաթոր աջք իրենց վերագարծին կըստասէ . կան մատաղ մանուկներ , որք

կարօտ սրտառ մի հայր՝ գերի մնացած են ճայրագոյն թշուառութեան ձեռքը : Ո՞րք են այդ պարկեշտասուն հայ կանանց հարստահարողներն . ո՞չ որք . բաց ՚ի իրենց էրկ մարդիկներէն . ո՞րք են այդ անմեղ եւ ազածրի մանկանց թշուառութեան պատճառ , ո՞չ որք . բաց ՚ի իրենց հայրերէն : Ահա գլխաւոր և հիմնական պատճառ աղբի մը կործանման . ահա մեծ հարստահարութիւն : Ետ սրտացաւ խօսքեր ունիմ . բայց ի՞նչ օգուտ խօսելէն . ի՞նչ օգուտ վերաւորուելէն և վերաւորելէն : Համառօտ խօսելով՝ մեր Ազգին կեանքը Մարգարէին նկարագրած կեանքին կը նմանի , « Ամենայն գըլըխ ՚ի ցաւս , ամենայն սիրա ՚ի տըրտմութիւն . յոտից ցգըլըխ չիք ՚ի նմա առողջութիւն , ո՞չ վէրք , ո՞չ այտումըն , ո՞չ հարուածք իտայթեալք , չիք սպեղանի ՚ի վերայ դնել , ո՞չ ձէթ եւ ո՞չ պատանս » : Այսպիսի վերաւորեալ կեանքի մը բժշկութիւնը անհնար է մարդկանց ձեռքով , անհնար է մարդկային ճարտարութեամբ և արուեստով . այլ միայն երկնից նախախնամող այցելութեամբ կը բժշկուի . ուստի պէտք է խօսելէն աւելի մաղթեմք , խօսելէն աւելի աղօթեմք եւ սրտագին խնդրեմք , որ Աստուած գթալով ողորմի մեր տառապակիր ազգին . բըժշկէ նորա բաղմադիմի վէրքերն եւ պարգեւէ ազատութիւն նիւթական հարստահարութենէ , ազատութիւն բարոյական հարստահարութենէ և ազատութիւն ՚ի տգիտութենէ :

Ուրքի վերայ ելլելով գլուխնին կը բանամ եւ երկիրդս զիրքով կը կենան . ուրիշներն կ'երգեն

“Տէր ի՞նչ՝ Դո՞ւ զՀայս” Մաղթանքը :





ԲԱՐԵԽՆԱՄ ՍՐԲԱԶԱՆ ՀԱՅՐ

ԵՒ ԳԵՐԱՊԱՏԻ ՀԱՐԲ

Մարդկային, Գրիստոնէական եւ որդիական պարտաւորութիւն մի կը թելադրէ զիս այսչո հանդիսականացո ներկայութեան յատեան ելանել եւ քանի մի խօսք թութովել: Ուստի խո նարհաբար կը հայցեմ ձեր ներողամիտ ունկնդրութիւնն մի քանի հակիրճ եւ սրտաբուղն խօսքերուս, զորս 'ի դի մաց համօրէն ընկերուհեացս կ'արտասանեմ երախտագէտ սրտիւ:

« Ար որ արբուսցէ միում 'ի փոքրեկանցս յայտցանէ՝ բաժակ մի ջուր ցուրտ . . . ոչ կորուսցէ զվարձս իւր »: զայս խօսեցաւ Աստուածային բերան, այսպէս Աւետարանեց մարդկային ազգի Փրկիչն եւ նուիրագործեց բարերարութեան մեծ եւ Աստուածահաճոյ գործն, խոստանալով դաւաթ մի սրղ ջուր խմցունողին վարձն իսկ հատուցանել: Ամբ կը հօլովին, դարբ կ'անցնին, ազգք կը կործանին եւ յաղթան դամ ծառք եւ շինուածք կը տապալին եւ կ'անհետանան, բայց բարերարաց յիշատակն եւ անունը անջնջ են եւ պիտի մնան յաւիտեան, նոցա երախտագէտ սրտերու մէջ կանգնած մի ու մենափորը շինուածն, ամենադոյզն բարերարութիւնն անքակտելի պիտի մընայ մինչեւ ցօր հատուցման օր դատաստանի եւ վարձառութեան: Նորա իրենց բարերարութեամբն իշխանութիւն ունին մարդոց սրտին վերայ, իշխանութիւն կ'ըսեմ ոչ տիրապետական այլ իշխանութիւն հայրական, իշխանութիւն բարեգործական. ո՛հ, որչափ քաղցր է սոյն իշխանութիւնը թէ՛ իշտողաց եւ թէ՛ իշխեցելոց համար:

Այսօր Սրբազան Հայր, համայն հանդիսականաց առջեւ պարտք կը

համարիմք երախտագէտ ոգւով խոստովանիլ որ դուք եւս Միաբանութեամբդ հանդերձ ունիք սոյն յաւիտենական իշխանութիւնը մեր ամենուս սրտին վերայ, եւ ձեր բարերարութեան յաւերժական փառաւոր կնիքը դրօշմած էք Սանուհեացս սրտից եւ հոգւոց մէջ: Արչափ ուսանիմք որչափ յառաջագիմեմք, սոյնչափ աւելի պիտի սիրեմք ձեր անունը եւ աւելի քաջ պիտի ճանաչեմք ձեր բարեգործական վեհ իշխանութիւնը. վասն զի աւելի երախտագէտ պիտի լինիմք: Եթէ ծաբաւելոյն բաժակ մի ջուր արբուցանելն, իւր յիշատակն ունի յաւուր հատուցման. քանի՞ եւս առաւել Ձեր անունը Ձեր մեծ բարեգործութիւնը, որով կ'արբուցանէք մեր պապակեալ սիրտն ու հոգին ուսմամբ եւ դաստիարակութեամբ, մեծ է Ձեր բարերարութիւնը. անմահ է Ձեր յիշատակը. վասն զի Ազգ մի լիովին երախտապարտ է Ձեզ. զմեզ կը թելալ Ազգ մի կ'երախտաւորէք, կը թեալ մայրեր պատրաստելով բարեկիրթ զաւակունք կը պատրաստէք, ներկային հետ ապագայն կը լուսաւորէք, անհատից հետ ամբողջ Հայ Ազգը կ'երջանկացնէք: Ուստի օրհնեալ է Ձեր անունը եւ օրհնեալ է համայն բարեջան Միաբանութեանդ եւ բարերարաց յիշատակը յաւիտեան:

Արդ խական ախնաճութեամբ խոնարհաբար կը հայցեմք Սրբազնութենէդ եւ համայն բարերարներէ ընդունել մեր՝ Սանուհեացս երախտապարտ սրտից շնորհակալու զգացմանց հաւատին:

Եւ 'ի մասնաւորի խորին շնորհակալութիւն կը մատուցանեմք նա եւ սոյն ուսումնասէր եւ բարեխոս հանդիսականաց, որք արժէք տալով մեր ձեռագործ աշխատանայ եւ ներկայանալով հանդիսիս պատուեցին Վար-



ժարանն և քաջալերեցին զմեզ և եւս  
յառաջագիմել ուսման և կրթութեան  
ասպարիզին մէջ, այս եւս մեծ բարե-  
բարութիւն է մեզ համար :

Ի վերջոյ, խոստովանելով մեր ան-  
կարողութիւնն ՚ի փոխարինութիւն Ձեր  
անբաւ բարութեանց, սրտագին բա-  
րեմաղթութեամբ հայցեմք յԱմենա-  
բարի Արարչէն ընդ հովանեաւ ամեն

առատ խնամոցն անսասան պահել  
զՍուրբ Աթոռս յաւիտեան, շնորհել  
Սրբազան Հօրդ, բարեջան Միաբա-  
նութեանդ և համայն Ազգային բա-  
րերարաց երկար եւ երջանիկ կեանս  
եւ բարերարութեանց փոխարէն իւր  
անհուն գանձէն պարգեւել ՚ի փառս  
իւր և ՚ի շինութիւն լուծեան Ազգիս :



# Հ Ր Ա Ի Ի Ր Ա Կ Մ Օ Ր Ն Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ի Գ Ա Ր Ո Ի Ն

**ՅՐՏԱՍԱՐՍՈՒԹ** սառնամանիք ձըմերան  
Փախտական գնացին յերկրէս բացական,  
Սիւգ ջերմագին անկեալ զօգուլքս աղինեան՝  
Բացան դըրունք յաւէտազուարճ սուրբ գարնան,  
Օ՛ն հայկազունք յարեգդէմ՝  
Յաստուածասունկն ՚ի յեդէմ :

Ձայն սահանաց յանձաւախորըս լերանց  
Եւ խոխովուն գարնանազայր հեղեղաց՝  
Հուսկ հառաչք են հեծեծանաց հիւսիսին  
Որ գետավէժ արձակէ զունչ իւր յետին :  
Օ՛ն հայկազունք յարեգդէմ՝  
Յաստուածատունկն ՚ի յեդէմ :

Վարդ եւ շուշան փթթինազարդք ՚ի հովտին  
Խումբ պար առեալ փայլին ՚ի ցօղ կենսածին,  
Իբբ աստեղաց բոյլքն յեթերին ՚ի կամար  
Ճաճանչագեղ շողան ՚ի լոյս վառ ՚ի վառ :  
Օ՛ն հայկազունք յարեգդէմ՝  
Յաստուածատունկն ՚ի յեդէմ :

Վտակ վճիտ սահեալ հեղիկ ընդ մարմանդ՝  
Ձուխան անուշակ ջամբէ ծաղկանց երթինազարդ ,







Հետեւեալ յօդուածն , որ պատասխան է մի Ռուս լրագրի եւ ուշադրութեան արժանի խորհրդածութիւններ կը պարունակէ Ազգայնութեան և մայրենի լեզուի մասին , Մեղու Հայաստանի լրագրէն առնելով կը ներկայացնենք մեր ընթերցողաց խորին մտադրութեանն :

**Ա.Զ.Գ.Ա.Յ.ՆՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ**

Տիւրքիի Վեսթիկ Ռուս լրագրի այս տարուայ 25 և 27 համարներում արւարած է մի անստորագիր նամակ Պետերբուրգից ազգայնութեան մասին՝ հանդերձ պատասխանով խմբագրութեան կողմից : Այս խնդիրը ընդհանրապէս և մասնաւորապէս Կովկասի վերաբերութեամբ այնքան մանրամասն քննած է երկու կողմից եւս , որ մենք կարող էինք բաւականանալ միայն ընթերցողի ուշադրութիւնը հրաւիրելով այդ համարների վերայ , որպէս զի ինքն և իր համոզմունքը կազմէ , խորին համոզուած լինելով , որ մեր ընթերցողների մեծ բազմութիւնը ռուսերէն կարդալ գիտէ , Բայց ինքը հեղինակն այդ խնդիրը իր յօդուածի մէջ չէ թէ վճռած է համարում , այլ դորա մասին յայտնում է իւր խորհրդածութիւններն և հրաւիրում է ընթերցողին եւս խորհրդածելու : Եւ խնդիրն այս է՝ Ի՞նչ է ազգայնութիւն , — արդեօք դա այնքան անսրբան հարկաւոր եւ թանկագին բան է , որ դորա պահպանութեան համար , եթէ հարկաւոր լինի , պէտք է զոհենք ուրիշ բոլոր անձնական եւ ընկերական բարիքը . թէ դա մի այն պիտի պայմանաւոր բան է , որ երբեմն յարմարութիւն՝ երբեմն և անյարմարութիւն է մեզ պատճառում , այնպէս որ շատ անգամ իրաւունք կ'ունենանք

զոհել դորան յօգուտ մեր միւս մտաւոր կամ ընկերական շահերի : — Հեղինակը քաջ դժգոհով , որ ինքն այն ազգայնութեան է պատկանում , որն որ տիրապետող է մեր մէջ , աւելացնում է , թէ գուցէ նա չի կարողանայ լինիլին հասկանալ այն ազգութիւնների մաքերն և զգացմունքներն , որոնք տիրապետող ազգի հպատակ են , ուստի և խնդիրը չի վճռում , ինչպէս ասացի , այլ առաջարկում է լսի միայն իւր խորհրդածութիւնները : Հեղինակին շատ լաւ յայտնի են այն ապացոյցներն , որով որ ազգայնութիւնն երբեմն պաշտպանուել է , բայց և ամեն իրաւամբ մի հայեացք է ձգում պատմական իրողութեանց վերայ , ուր այս խնդիրը աւելի խճճուած և դժուար լուծելի է հանդիսանում , — Նամակը գրած է մեծ զգուշութեամբ և հմուտ գրչից , ուստի աւելորդ չի լինիր , որ մենք եւս նորա մտքերի շղթային մէկ մէկ հետեւենք , որպէս զի նորա ճիշդ հայեցումը հասկանանք և տեսնենք , թէ որտեղից են բխում նորա վերջնական համակրութեանց աղբիւրները : —

Նա ասում է , թէ երբեմն հպատակ ազգերը նեղութիւն են կրում տիրապետող ազգերից և կռիւ են բաց անում նոցա դէմ : Զոր օրինակ Իտալացիք Աւստրիացւոց դէմ . այժմեան Հերցեգովինացիները Տաճիկների դէմ պատերազմում էին և պատերազմում են օտար և ճնշող լուծից ազատուելու համար : Այսպիսի դէպքերում ազգայնութիւնը միշտ համարուել է մարդոց վսեմագոյն և թանկագին շքանորհք , որը պաշտպանելու համար ամեն տեղ համակրութիւն է գտել : Մենք համակրում ենք , որովհետեւ այդտեղ ազգայնութիւնը ցանկալի ազատութիւն է գտնում , եւ մենք ՚ի հարկէ պատերազմին չէինք համակրի ,



եթէ հպատակ եղած պատերազմողները հարկաւոր ազատութիւն վայելել էին : (Ընթերցողը պէտք է նկատէ , որ գեռ այն հարցը անըստանելի է մնացել , թէ արդեօք եթէ մի բարեկարգ տէրութեան մէջ հպատակ ազգերը հարկաւոր ազատութիւն վայելում են , պէտք է նորա իրանց ազգայնութիւնից հրաժարուին յօգուտ տիրապետող ազգի , թէ չէ ) : Մենք այսպէս ծանօթացանք այնպիսի դէպքերի հետ , ուր ազգայնութիւնը միջոց է դառնում այնպիսի բարձր նպատակի համար , որ մարդուս անպայման եւ անհրաժեշտ կարեւոր է : Բայց նոյն պատմութիւնը ցոյց է տալիս , թէ ազգայնութիւնը երբեմն գործիք է եղել ոչ թէ ազատութեան և անկախութեան համար , այլ հակառակ նպատակների համար : Հեղինակը տտում , թէ մեր դարուս մէջ գերմանական ազգայնութիւնը այդ օրինակն է ցոյց տուել (??) :

Մեր դարու սկզբին գերմանական ազգային զբաղմունքը վիրաւորած էր , որովհետեւ նորա վերայ իշխում և տիրապետում էր Գաղղիացին ( Բօնապարտը ) : Այս գրութիւնը Գերմանացուն օգուտ էր ( ? ) , բայց գերմանական տէրութիւնների համար անյարմար : Ուստի այդ տէրութիւնները զարթեցնում և բորբոքում էին ազգային զբաղմունքը , որով և կարողացան վերջապէս գաղղիական իշխանութիւնը գահավիժել : Գաղղիացիներից ազատուելով , Գերմանացիք կարծում էին , թէ նորա ամեն ընդ ազատուեցան , ազատ կը շնչեն , երջանիկ կը լինին : Բայց խեղճերը շատ խաբուեցան : Նորա շուտով համոզուեցան ( ? ) , որ գերմանական լուծը գաղղիականից թեթեւ չէ , և անկեղծ ազգասէրները սխեցին ցաւել ( ? ) , որ Գաղղիացի ազատուեցան 1848ին Գերմանացիք դար-

ձեալ վառուեցան ազգային զբաղմունքով և ուղում էին ազգային միութիւն հաստատել , բայց այդ ժամանակ էլ ազատութեան համար ազգայնութիւնը ոչինչ արդիւնք չտուեց : Գերմանիայի ազգային զբաղմունքը միայն այն էր , որ ուղում էր Գանիայից Շլեզվիգը խլել , որ և Պրուսիայի առաջնորդութեամբ կատարեց : Պրուսիան այսուհետեւ դառնում է մի զինուորական պետութիւն , Պրուսիան Աւստրիային հանում է գերմանական դաշնակցութիւնից , Պրուսիան Գաղղիացի խլում է Էլզաս և Լօարինգը , և այս բոլորը կատարում է յանուն ազգայնութեան , ամենեւին չը հարցնելով , թէ արդեօք ազգերը ազատութիւն ստացան այդպէս , թէ աւելի ճնշվեցան : ( Թէպէտ և բերած օրինակը լաւ չի մշակում հեղինակը , բայց մենք դարձեալ համաձայն ենք նորա հետ , ինչ որ նա ապացուցանել կարենում է , այսինքն թէ երբեմն ազգայնութիւնը գործիք է դառնում չէ թէ ազատութեան համար , հասարակ հակառակ ճնշողութեան համար , բռնի զօրութեան համար և նոցա ախոյեանների անխախտ պահպանելու համար ) :

Գերմանական ազգայնութիւնը , շարունակում է հեղինակը , մի ուրիշ կողմից ես հանգիստանում է : Գերմանացին վերին աստիճան գաղթասէր է . նա իսկոյն թողնում է իւր հայրենիքը , եթէ ուրիշ տեղ լաւ գործք կարող է գտնել : Բայց եթէ այնտեղ երջանիկ է , նա դարձեալ չի լուծվում այնտեղ , իր ազգայնութիւնը մաքուր պահպանում է , մնում է ազգասէր , հայրենեաց « մուսն » անգամ սիրելի և ախորժելի է նորան , թէպէտ և փախել է այդ միսից : Այդպէս են զոր օրինակ գերմանական գաղթականները Ռուսաւ



տանում, որ տեղ նորա տարիներով մնում են, բայց իրանց հայրենիք չէ թէ Ռուսաստան, հապա Գերմանիան համարում են: Գուցէ այստեղ նորա ասեն, թէ իրանց ազգայնութիւնը Ռոսից աւելի բարձր, աւելի լուսաւորուած է, Բայց նոյն Գերմանացին ազատ Ամերիկայի մէջ եւս՝ նոյն հին Գերմանացի է մնում: Այս ինչպէս բացատրենք, նորա պատերը թշուառ էին, բայց Գերմանացի մնացին, նա փոխաւ այդ թշուառութիւնից եւ դարձեալ մնում է Գերմանացի հողւով և պատերի համակրութիւնները, հակակրութիւնները, նախապաշարմունքները պահպանում է: Միթէ այս մի տեսակ հնամուտութիւն չէ, Եթէ դժբա մի տեղ բաղմութիւն կազմէին և այդպէս յամառ մնային իրանց ազգայնութեան մէջ, էլի հասկանալի կը լինէր, բայց ահա Օստդէի գաւառների մէջ Գերմանացիք փոքրութիւն են կազմում և դարձեալ եռանդով պահպանում են իրանց գերմանական ազգայնութիւնը Էստերի և Լատիշների վերայ: - Կարձ, մենք տեսնում ենք, որ ազգայնութիւնը երբեմն ազատութեան լծակ է դառնում, իսկ երբեմն ճնշելու, երբեմն անհասկանալի հնամուտութիւն, և երբեմն միւս ազգաբանութեանց վերայ իշխանութիւն պահպանելու միջոց է: (Եթէ ազգայնութեան վերայ միայն այս չորս կէտից պէտք է նայենք, այն ժամանակ յոյս ունիմ, աւմեն ընթերցող կամ կը համաձայնի հեղինակի յայտնած գաղափարների հետ, այսինքն թէ ազգայնութիւնը երբեմն յօգուտ և երբեմն ՚ի վնաս կարելի է գործածել. բայց թէ արդեօք մի Ռեֆորմացիոն մարմնի մէջ փոքր ազգայնութիւնները իրենց ազգայնութիւնից պէտք է հրաժարուեն, թէ չէ, այս մնում է դեռ մի բաց խնդիր, որ ինչպէս կը տեսնուիք,

հեղինակն էլ հարցնում է լուծելու համար):

Հեղինակը գիտէ, որ իր ընթերցողը ուրիշ ազգայնութեան է պատկառնում, քան թէ ինքը: Նա հարցնում է, թէ ինչպէս նա միանայ իր ընթերցողների հետ, ինչպէս է ըմբռնում ընթերցողն իր ազգային յատկութիւններն և մինչ մը աստիճան թանկ է նորա համար այդ յատկութիւնների անխախտ պահպանութիւնն, և եթէ կամենում է պահպանել, ինչ պատճառներով: Նա առաջուց համաձայնում է մի բանի մէջ, այսինքն թէ ամեն ազգութիւն պէտք է թողնել, որ ազատ զարգանայ և բնական ճանտարհով միւսների վերայ ազդէ, ամենևին գործ չածելով արուեստական միջոցներ, բռնութիւն, ճնշողութիւն, չջորայք ներլավ մէկի ազդեցութիւնը, որպէս զի միւսը ջնջուի: Այս ենթադրութիւնից յետոյ, նա դարձեալ հարց է դնում՝ մին աւելի ցանկալի և օգտաւէտ է, որ արդեօք պահպանութիւն ազգութիւններն իրանց տարբեր յատկութեանց և առանձնութեանց մէջ, թէ մերձեան միմեանց կամ մինչ անգամ խառնութիւն եւ մի ազգութիւն կազմեն բազմակողմանի ձեւերով: (Եթէ հեղինակը մի ազգութեան փոխարէն՝ մի բազմաթիւ կազմութիւն ասէր, աւելի որոշ միտք յայտնած կը լինէր, ուր Բաղմարմնի յեան էլ աւելի իմաստ կը տեսնար: )

Հեղինակը այժմ խնդիրը մասնաւորում է Կովկասի վերայ, ուր զարմանում է նորա երեւելի երեւոյթների վերայ թէ բնութեան և թէ կեանքի մէջ: Արդարեւ՝ Կովկասի բնութիւնը ներկայացնում է հոյակապ, հարուստ և մեծաքանակ փոփոխութիւններ, Կովկասը զարմացնում է իւր տեսակ տեսակ ազգաբանական, պատմական, հը-



նագիտական, կրօնագիտական և լեզուագիտական իրողութիւններով: Եւ մի՞թէ հետաքրքիր չէ այս բոլոր գիտական խուզարկութեանց համար, որ մի նեղ տեղի մէջ այսքան բազմատեսակ կեանք և բնութիւն ամփոփուած է: Անտարակոյս այս կէտից նայելով, ցանկալի է, որ Կովկասի բոլոր ցեղերն և ազգերը իրանց առանձին ազգային յատկութիւնները անփոփոխ պահպանեն, որ նոքա չը խառնուին և չանհետանան: Բայց այս մի յարմարութիւն է գիտութեան համար, որ ազգերի համար մեծ անյարմարութիւն է: Մի թէ նոքա պէտք է անփոփոխ կենան և ապրեն ըսի միայն իբրև առարկայ գիտնական խուզարկութեանց համար, և ոչ թէ իբրև մարդիկ, որոնք կարօտութիւն ունին կենդանանալու և ընդունակ են զարգացման համար (Այստեղ հեղինակը հասնում է այն կէտին, ուր պէտք է մի վերջնական եղբակացութիւն տայ):

Ամեն ազգ, ասում է նա, ունի իր յատուկ հոգեկան կազմութիւնն, որ իր մարմնական (ֆիզիօլօգիական) կազմուածքին համեմատ է: Մարդու կամքից է կախուած ազգայնութեան գլխաւոր միջոցը, այսինքն լեզուն, որով մարդիկ միմեանց հետ բարոյապէս հաղորդակցում են, կրթվում և զարգանում են, և նա է միակ ընդունարան գիտութեան և փորձի: Ուրեմն Կովկասցիք լուսաւորութիւն կարող են ստանալ միայն լեզուով, բայց մեր հիշատակէ, արդեօք նախ կրթել և զարգացնել ամեն ազգի առանձին լեզուները և նոյա միջնորդութեամբ լուսաւորութիւն տարածել թէ արդէն պարաստ մի օտար լեզու այդ բոլոր ազգերին ուսուցանել, որպէս վի նորա միջնորդութեամբ լուսաւորութիւն տարածուի: Հեղինակը կարծում է թէ երկ-

Յ Ա

րորդ միջոցը աւելի օգտաւէտ է, որովհետեւ, ասում է, արդիւնքը կարճ միջոցի մէջ կ'երեւայ: Քանի շատ լեզուներ կան, աւելացնում է նա, այնքան հաղորդակցութիւնը կը դժուարանայ ազգերի մէջ և ուրեմն մէկի լուսաւորութիւնը մնալք չի գանկը միւսի մէջ: Մի քանի ազգերի ընդհանուր գրականութիւնն աւելի հարուստ կը լինի, քան թէ իւրաքանչիւր ազգի գրականութիւնն առանձին առած: Կարճ, վերջ ի վերջոյ հեղինակը ցանկանում է, որ Կովկասցիք իրանց առանձին հոգեկան կազմութիւնն եւ մայրենի լեզուն պահպանելով, աշխատեն նախ և յառաջ ընդհանուր Ռուսաց գրականութիւնը ուսանելու, հարստացնելու և զարգացնելու համար: Թէպէտ և այդ լեզուն էլ շատ լուսաւորուած չէ, չունի շատ մեծ արժանաւորութիւններ, հարուստ չէ, ինչպէս ինքն է ասում, բայց նա գործնական նպատակներին եւս ծառայել կարող է, այսինքն պաշտօնական յարաբերութեանց մէջ թեթեւութիւն կուտայ: Այստեղ յօդուածը վերջանում է, բայց ընթերցողը կը նկատէր, թէ հեղինակը մէկին և պարզ չը ներկայացրեց հոգեկան կազմութեան, ֆիզիօլօգիական կազմութեան, մայրենի լեզուի, օտար լեզուի և ճշմարիտ կրթութեան ու զարգացման միմեանց հետ ունեցած յարաբերութիւնքը, կամ թէ հեղինակը անպատասխան է թողնում այն հարցը՝ էլ ինչու համար հարկաւոր է ազգերին իրանց հոգեկան առանձին կազմութիւնն և մայրենի լեզուն պահպանել, եթէ օտար լեզուով ճշմարիտ կրթութիւն և զարգացում, ուրեմն և լուսաւորութիւն ստանալ կարող են, էլ ինչու է կամենում մի ազգայնութիւն Բաղձակոյմնի յետ-երով:

Տիֆլիսի Վեսպիկի խմբագրութիւն



նը որստախասնելով այդ նամակին՝ խընդիրը ուղղակի ըմբռնում է մանկավարժական կողմից, այսինքն եթէ մենք կամենում ենք ըստ լուսաւորել մի ազգ, արդեօք օտար լեզուով կարող ենք հասնել մեր նպատակին, և բացասական պատասխան է տալիս, օրինակ բերելով մեր կեանքից սուած կրթութեան արդիւնքը: Մենք եւս այդ կէտի վերայ պէտք է կանգնենք և ցոյց տանք, նախ թէ ճշմարիտ կրթութիւնն ու զարգացումը ի՞նչպէս է ձեռք բերվում, և ինչ դեր է խաղում այդ տեղ լեզուն, որպէս զի յետոյ իրաւունք եւս ստանանք գատաւճիւր կարգալու նորա վերայ:

Ինչպէս տեսանք հեղինակը մի գովելի նպատակ ունի տչքի առջեւ, երբ նա հարցնում է ընթերցողին, թէ ինչպէս համար պահպանում ես դու քս ազգայնութիւնդ, քո լեզուդ: Եւ ընթերցողը հարցնում է իրան, — արդարեւ ինչո՞ւ համար ունիմ ես երկու ձեռք, մի քիթ. ինչո՞ւ համար մտածում եմ, զգում եմ այնպէս, ինչպէս որ ես մըտածել և զգալ կարող եմ: Վերանենք ձեռքերս, քանի քանի չարութիւններ են դոքա գործել, քանիտին արտասունք են թափել տուել, քանիտին թշուառութեան մէջ են ձգել. բայց շուտով միտքը փոխվում է եւ հարցնում՝ իսկ քանի բարութիւն են կատարել, քանի արուեստ են ստեղծել, քանի երջանկութեանց պատճառ են եղել գոքա: Վարձ, մարդուս կեանքի մէջ շատ կան այնպիսի հարցեր, որոնք եթէ մի անգամ զարթեցան, միշտ անվերջ վիճաբանութեանց աւարկայ են դառնում, գոքա են բոլոր « ինչու հարցերը » այն միջոցների մասին, որոնք որ և իցէ մի բարձր նպատակին ծառայում են կամ հրաժարվում են ծառայել: Եթէ մենք գոյս մասին հար-

ցնենք ինչո՞ւ, մենք երբէք պատասխան չենք ստանալ: Որովհետեւ ինչո՞ւ հարցը յարմար է միայն նպատակի համար և ոչ թէ միջոցների համար: Այնպիսի կրտզութիւններն, որոնք որ բնական օրէնքով ստեղծվում են և մեր կեանքի մէջ գործիչ են հանդիսանում, էլ մեր իշխանութեան չեն ենթարկվում, ուստի մենք պէտք է հաշտուենք նոյս գոյութեան հետ, թէպէտ և նոքա մեզ երբեմն անյարմար են: Ուրեմն մէկդի թողնելով այդպիսի զուր հարցերը, մենք ընդհակառակը շուտով պիտի այն ճանապարհը գտնենք, որով որ դոքա մեր վաեմ նպատակներին յարմարութեամբ ծառայել կ'ըող են: Ի՞նչպէս պէտք է գործ ածենք դոյս մեր նպատակի համար, ահա այս է ուղիղ հարցը: — Փիղիսոփայութեան պատմութեան մէջ անթիւ անգամ կրկնուել է այն իրողութիւնը, որ ճիշդ և ուղիղ ապացուցութիւններով մարդիկ վերջի վերջոյ բնութեան հակառակ եղբակացութեան են եկել, Եւ այս բանը բացատրվում է նորանալ, որ մտքի շեղթայի առաջին օղակը սխալ ենթադրութիւն է եղել: Մեր հեղինակը նախ և առաջ ենթադրում է, որ եթէ մենք մեր աջ ձեռքը կտրենք, մարդկութիւնը երջանիկ կը լինի: Այս ենթադրութիւնը լռելեայն դաւանելուց յետոյ, ստեղծում է մի ապացուցական շէնք, ճշմարիտ գեղեցիկ եւ զմայլական է: Այնտեղ ասվում է, թէ ազգերը ազատ պիտի զարգանան, արուեստական միջոցներով պէտք է կրթուին, թէ մի ամբողջ ընկերութիւն բաղմակողմանի ձեւ պիտի ունենայ, թէ ամեն ազգ ունի իւր առանձին հոգեկան կազմութիւնն, որ իր ֆիզիօլոգիքական կազմութեան համեմատ է (?), թէ այդ փոխել մենք չենք կարող, թէ ազգերը իրանց հոգեկան կազմութիւնն ու մայ-



րենի լեզուն պէտք է պահպանեն. մէկ խօսքով այս այն ապացոյցներն են, որ բնցով որ միայն կարող էր արծարծած խնդիրը լուսաբանուիլ: Այս ասելուց յետոյ վերջացնում է, թէ դուք պէտք է ձեր մտաւոր հարցադրուածեանց համար օտար լեզուն, օտար գրական նութիւնը ընտրէք, և այս օգտաւէտ է ինչպէս ձեզ համար նոյնպէս և այն ամբողջութեան համար, որի մի անդամը դուք էք: — Ես կարծում եմ, որ այս վերջին մտքը՝ ուղիղ տրամաբանութեամբ այն ապացոյցներից չի հետեւում, և որպէս զի ուղիղ գտնենք, մենք պէտք է նախ և յառաջ բացատրենք, թէ ի՞նչ է ազգութիւն, լեզու և զարգացում:

Ետտ անգամ տեսած է, թէ իւրաքանչիւր ազգ մի միտք էակ է նոյն պէս և իւրաքանչիւր անհասն առանձին առած. այսինքն, թէ այն օրէնքները, որոնք որ իւրաքանչիւր անհատին հոգեով զարթեցնում և կատարելութեան հասցնում են, նոյնութեամբ գործում են և ամբողջ ազգի մէջ: Բայց ի՞նչպէս է հասել ազգը այդ միութեան, անտարակոյս նախ և յառաջ արտաքին պատճառներով: Մարդիկ մի տարածութեան մէջ դրացի են եղել և մի նոյն ժամանակում միմեանց յաջորդել են, և այդպէս կազմել են մի ազգ: Առաջին պատճառից գոյացիւ է ազգի աշխարհագրական. իսկ երկրորդ պատճառից — ազգի պարմական առանձնութիւնը: Այստեղից հետեւում է երկու բան՝ նախ որ լսկ միայն արենակցութիւնը (մեր հեղինակի առած ֆիզիօրգիական կազմուածքը) ազգութիւն չի տալիս, զոր օրինակ՝ մի Հայ մանուկ, որ առաջին օրից Մոսկւայի մի Ռուս գերդաստանի մէջ մեծանում է, նա էլ Հայ չէ՝ ազգայնութեամբ, նա

Ռուս է և պէտք է ոսերէն կրթուի, որպէս զինա բազդաւոր լինի: Եւ երկրորդ՝ որ մի և նոյն աշխարհագրական տեղի մէջ երկու և աւելի ազգութիւնք կարող են միասին ապրել, զոր օրինակ՝ Թիֆլիսում՝ Հայ, Վրացի, Ռուս և և այլն, որոնց և պատմական ծագումը մի և նոյն չէ: Բայց այդ Հայն՝ էլ այն Հայը չէ, որ երբեմն Անիի մէջ նստած իւր բուն մայրենի հողի զաւակն էր համարում. այն ժամանակից նա հազար տեսակ պատմական ազդեցութեանց մէջ անցնելով՝ մտաւ Վրացոյց ազդեցութեան տակ և ապա սոցա հետի միասին՝ Ռուսաց ազդեցութեան տակ. նոյնպէս և Ռուսը այն Ռուսը չէ, որ իւր մայրենի լայնատարած գաղտնի վրայ բնակուած՝ ուրիշ արեգակ էր տեսնում, ուրիշ օդ էր ծծում, այն սարերի վերայ՝ օտար ազգութեանց մէջ խառնուած: Բայց մի թէ սոքա խոսքա կրարել են իրանց բնական կապը հին հայրենեաց հետ: Ոչ, որովհետեւ կայ մի հանգամանք և ևս, որ թէպէտ և նոյնպէս պատմական, բայց կարծես աւելի քան իսկ կապ է հաստատում արտաքին աշխարհքի և մարդուս ներքին հոգեկան դրութեան մէջ, որի գլխաւոր օրինակը լեզուն է, ազգային հոգեւոյ առաջին արտայայտիչը: Ամեն ազգ ունի իւր ազգային հագուստն, ազգային սովորութիւն, վարք և բարք, բայց նորա ոչ մէկ յատկութիւնն այնպէս ճիշդ նկարագիր չէ իւր ազգութեան, ինչպէս լեզուն, որ ազգի պարմական զարգացման հետ հաստատար չայլեր է անո՞մ: Միտք և խօսք — միշտ երկուորեակ են. քանի մէկը զարգանում է, միւսն էլ այնքան նրան հետեւում է: Այն թէ այնպէս են մարդիկ և ազգեր, ինչպէս որ նոքա ուտում և խմում են, աշխատում և աղօթում են, կառուցանում և կառավարում են, այլ այնպէս, ինչպէս որ



նորա խօսած են : Լեզուն է մարդուս բուն հոգեկան կենաց շտեմարանը , լեզուով է իմացվում , թէ մարդս ինչ է : Ուստի ծիծաղելի է այն մարդը , որ ուրիշ հոգեկան շտեմարան ունի մտքի մէջ , բայց գործածած լեզուն նորան համարատաստիան չէ : Միծաղելի է Հայ վաճառականը , որը սովորութեամբ , բարբով , վարբով , կրօնով բաղադրանից է ծագում , բայց դարձ է ածում ուրիշ լեզուական դործիք՝ այդ իր մտաւոր շրջանը արտայայտելու համար . ծիծաղելի է ասում եմ շայթայի – բայթայի խօսող բաղադրանցին : Ամենեւին ծիծաղելի չէ մի քրիտասարդ , որ բնական ճանապարհով այնքան զարգացել է , որ հասկացել է Ռուսաց լեզուի առանձին յատկութիւնըն , հասկացել է այդ ՚ի բնէ իրան օտար հոգեւոր կեանքը և մի որոշեալ չափ բարձրացել է Առամուտղիաքան աստիճանի վերայ , և այդ լեզուն իւր մտքերի թարգման է շինել , բայց և այդ ժամանակ նա բողբոլին գերծ չէ մայրենի հնչիւնի աղբեցութիւնից , որից բողբոլին ազատուել երբէք չի կարող : Միայն լեզուն է , որ ազգերին այդպէս բաժանում է միմեանցից . զարգացման միւս բոլոր հանգամանքները՝ ինչպէս քաղաքական կազմութիւնը , տնտեսական կարգը , ճարտարապետական , նշկարչութեան և երաժշտութեան սրգասիքը ընդհանրական յատկութիւն ունեն , դոքա ամեն մարդուն մատչելի են , որովհետեւ ամեն մարդ գոցա հասկանալ կարող է : Բայց դարձեալ նոյն հրաշալի լեզուն է , որ ճարհ հետ ՚ի միասին զարգանում է , փոխվում է , նա չի թողնում , որ ազգը անշարժութեան մէջ մնայ և Շինական պատով փակուի ուրիշ ազգերի ներգործութիւններից : Եւ ուրեմն մինչեւ որ մի ազգին կանոնաւոր կրթութիւն չը տրը-

ուի , մինչեւ որ նորա մտքի պաշարը չը հարստանայ , նորա լեզուն չի փոխուիլ . ուրիշ ամեն միջոց արուեստական կը լինի : Արթուելով ամեն ազգկարօտութիւն է սասանում գործածել աւելի կատարեալ լեզու , և եթէ իր մայրենի լեզուն չի կարողանում պահպան համեմատ կատարելագործել , նա ընդունում է ուրիշ օտար լեզու , որը աւելի իր գաղափարներին համեմատ է , և այդպէս այդ ազգը պատմութեան երեսից Բնականապէս ջնջվում է . այսպիսի օրինակներ պատմութիւնը ցոյց է տալիս անթիւ անգամ : Մտքի և խօսքի այսպիսի կապն եթէ լաւ կը ազատենք , կը հասկանանք թէ , ինչպէս ամեն ազգիւր լեզուն միշտ պաշտել է : Ուստի ով որ հոգեբանութեան հետ ծանօթ չէ , միայն նա յիմարութիւն կ'անուանէ այն հաստատութիւնն , որով որ ազգերը իրանց առանձնութիւնը պահպանում են . զոր օրինակ՝ ո՞վ չի ասի թէ աղաբոլիներ բարձր է քան աղբայնոլիներ , բայց եթէ մի ազգին մի շրջով կամենում ենք ազատութիւն չընորհել , որպէս զի նորանից ազգայնութիւնը հանենք այդ մի և նոյնն է , եթէ ես մէկին ասէի , « թէ դու կարող ես մնալ , ինչպէս որ կամենում ես , բայց ոչ այնպէս , ինչպէս որ դու ես և ինչպէս որ դու աւելի կցանկանաս մընալ » :

Ի՞նչ նպատակին է հետեւում մեր նամակագիրը . նա կամենում է , որ այն քաղաքական մարմինը , որին որ միւս փոքր ազգութիւնները պատկանում են , այնպիսի ամօր և հաստատ կազմութիւն ստանայ , որն որ նորան վայել է : Ի հարկէ այս այն կենսական հարցն է , որ ամեն մտածող անդամ իր վսեմ պարտքը պէտք է համարէ , նոյնը խօսքով և գործով օժանդակելու : « Քաղաքական մարմին » գաղա-



փորը մի վերացական դադար և և բաղկացած է բազմաթիւ առանձին անհատներից: Աւրեմն եթէ կամենում ենք այդ գաղափարը իրագործել, պէտք է անհատներից սկսենք. և այդ պատճառաւ միշտ քաղաքականութիւնը համարուել է ամբողջ քաղաքական մարմնի համար այն, ինչ որ մանկավարժութիւնը առանձին անհատների համար է համարուում: Աւստի մենք ես մեր արծարծած խնդիրը զուտ մանկավարժական ենք համարում: Արդ ինչ է ուսուցանում մանկավարժութիւնը: Նախ և յառաջ նորան յայտնի է, որ մանուկը կարող է զարգանալ, կրթուել, բայց դիտէ նոյնպէս որ նա մանկան վրայ անսահման իշխանութիւն չունի եւ չի կարող նորանից ամեն բան ջննել, ինչ որ ինքը կամենում է: Ընդհակառակն մանուկը կարծես իսկզբան մի այնպիսի հաստատ հոգեկան կերպարանք է ըստացել, որ իր ամբողջ կեանքի մէջ անխախտ պահպանում է, և որը իր կրթութեան եւ զարգացման առաջն է որպէս մի անդիմադրելի սահման է դրել: Ձը նայելով մեր բոլոր աշխատութեանց մեր մանուկը վերջապէս այնպիսի յատկութիւններ է ցոյց տալիս, որոյ դէմ կրթութիւնը ՚ի զուր պատերազմել էր: Ամեն մէկ մանուկ ակամայ և առանձին կերպով ընդդիմադրում է արուեստական կրթութեան դէմ, կամ թէ նոյնը ընդունում է իւր առանձին տեսակ յատկութեամբ, և այս տեղ դաստիարակիչը այնքան անկարող է հանդիսանում, որ եթէ իւր արդիւնքից անբաւական է, դարձեալ ոչինչ փոխել չի կարող: Ամեն մարդ՝ մանկութիւնից սկսած մինչև սրատանեկութիւնն և ծերութիւնը այնպիսի հոգեկան անփոփոխ նշաններ է ցոյց տալիս, որոնք ոչինչ արտաքին ազդեցութիւններից չեն ջնջւում:

Մանկան այսպիսի սկզբնական կերպարանքը, որ կեանքի մէջ մեծաւ մասամբ անփոփոխ է մնում, եւ որ կրթութեան առաջ իբրեւ սահման երեւում է, կոչում ենք բնական ունեւորութիւն կամ ճակն անհասկանութիւն, ուր զանազանում ենք երկու մաս, որոնցից մէկը բնածին է, միւսը ստացական է: Հոգին ՚ի սկզբան ոչինչ կրթութիւն չունի, զոր օրինակ՝ ՚ի սկզբան նորան յատուկ չէ ոչ Բարին և ոչ չարը, նա յետոյ, այսինքն առաջին օրից սկսած՝ երբ մարմնի հետ կապուած փոխադարձ ներգործութեանց մէջ մանում է և այդպէս կրթուել է ըսկրտում, հակվում է կամ մի կողմ կամ միւս կողմ: Աւրեմն բնածին ունակութիւնն աւելի մարմնի մէջ պէտք է որոնենք: Բայց եթէ մարմինը ՚ի բնէ մի օրգանական արտասութիւն չունի, զոր օրինակ՝ եթէ մի որ և իցէ զգայարանից զուրկ չէ, մարմնի ազդեցութիւնը հոգւոյ վերայ մեծ չք պէտք է համարել: Նորա ազդեցութիւնը միայն այնքան է, որ հոգեկան գործունէութիւնը դժուարանում կամ դիւրանում է, մեծ կամ փոքր արդիւնք է ունենում, արդելւում կամ օժանդակւում է: Այստեղից է ծագում, որ մէկը շուտ է կատարում մի բան՝ ինչի համար ուրիշն աւելի ժամանակ պիտի գործածէր, մէկի մտքերը թեթեւութեամբ շարժւում են, միւսի մէջ ծանր են հասում, մէկը կարողանում է մի և նոյն ժամանակ շատ մտքերի վերայ իշխել՝ միւսը քիչ մտքերի վերայ, մէկի մէջ մտքերն աւելի սարդ և խորքից զարթնում են՝ միւսի մէջ խառն և մակերեւոյթից, մէկը արամադրութիւն է ստանում մի տեսակ մտքերի և զգացմունքների համար՝ միւսը ուրիշ տեսակի համար: Անհատականութեան այն նշանը որ սրայական է կոչւում, ՚ի



օկղբան մանկան մէջ չեն եղել, այլ նա յարտաքուստ ստացել է: Մանկութեան մէջ սասայած ներգործութիւնները՝ աւանահոր և ամենից անջնջելի են. նորանից է կախուած ոչ միայն առանձին մտքերի տեսակները, բայց և այդ մշտքերի հարստութիւնն և ներքին կապակցութիւնն, ուրեմն և զգայմունքներն ու արամարգութիւնները, նայն պէս եւ այն թեթեւութիւնն, որով մտքերը մթութիւնից բարձրանում են և նոր մտքերով նորոգւում են: Այս բոլորն այն հանգամանքներից է կախուած, ուր մանուկն աճում է, ուրեմն այն տեղից, ուր մանուկն իւր առաջին տարին անցուցանում է, այն տեղի կլիմայից, հողից, շրջակայքից, և վերջապէս մարդկերանցից, որոնց մէջ մանուկը պատում է: Նախ յիշենք ընտանիքն և նորա մէջ իշխող ոգին, ապա և այն՝ որից որ այդ սգին կախուած է, այսինքն հօր պարսպմունքը, եկեղեցին, ծուխը, ակրութիւնը, ազգայնութիւնն իր պատմութեամբ եւ քաղաքակրթութեամբ. այդ սգին յայտնւում է և այն մտքերով, զգայմունքներով, ձգտողութիւններով, այն նախապաշարմունքներով, սովորութիւններով, վարքով և բարքով, որ այդ շրջանի մէջ ընդհանրացած են: Նայնպէս ներգործում են և տան մէջ բնակուող մարդիկը, բարեկամները, ընկերակիցները, սոցա թիւը, հասակն և սեռը, ինչպէս և խաղի մէջ և ընտանեաց մէջ ստացած փորձերը: Մանուկն այսքան ազդելւոյնից ներգործութիւններ է օտանում, որ մի շատ մարանի մէջ պահում է, այսինքն իւր մտքի և սորա երկուորեակ լեզուի մէջ:

Այսպիսի անհատականութեամբ մանուկը յանձնուում է դաստիարակչին: Ահա այն ամուր պատը, որ մանկան և դաստիարակչի մէջ կայ. եթէ

դաստիարակիչը կամենում է մէջը մտնել, նա պէտք է լաւ խուզարկէ եւ ասհմանները ճանաչէ, նա պէտք է այն մուտքերը գտնէ, որտեղից մանուկն աւելի սիրով, աւելի յօժարութեամբ բացւում է, այսինքն նա պէտք է նոյն այդ անհատականութիւնը յարգէ և խնայէ, որպէս զի մանուկը նորան բարեկամութեամբ ընդունէ: Անհատականութիւնն եթէ մարդուս պակասութիւն է, նա է դարձեալ այն գերազանցութիւնն, որ հմուտ դաստիարակչի ձեռին՝ առաջին գործիք է դառնում կրթութիւն տալու ժամանակ: Մանկան անհատականութիւնը գեռ փախուկ է եւ կր փոխուի, եթէ դաստիարակութիւնը անհասկացողութեամբ չէ ճնշում նորան, բայց կը դոյ ժամանակ, ուր նա այնպիսի սլնդութիւն և կարծրութիւն կը ստանայ, որ էլ անկարելի կը լինի մէջը մուտք գտնել՝ ուրեմն կանոնաւոր կրթութիւնը խամակիին պէտք է սխտի, ապա թէ ոչ մենք կը ստանանք կրթութեան մէջ եղած, բայց կրթութիւն չպայտած մարդիկ: Ձը գիտեմ արդեօք այժմ հասկանալի է ընթերցողին, թէ ի՞նչ է նշանակում, կրթութիւնն օտար ընդուով սկսել. մեր աչքի առաջ այդ նշանակում է սպանել մանկան կենդանութիւնը, որովհետեւ գործ դրած ժամանակը կորած է նորա համար, իսկ յետոյ երբ նորա գիտակցութիւնը զարթնի, արդէն ուշ կը լինի դաստիարակչի սխալն ուղղելու... շատ շատ նա կարողանայ միայն կարկատել իր թերի կրթութիւնը: Այդպէս կարկատած մարդիկ մենք այժմ շատ ունենք, մեր անկարգ կրթութեան շնորհիւ. այդպէս մենք քաղաքական մարմնի համար բոլորովն անընդունակ մարդիկ ենք սրատրաստել. այս է ողբում և մեր նամակագիրը, բայց ախ-



տոս, որ նորա առաջարկած միջոցը չի կարող մեր վերջը բուժել: Մենք պէտք է լուսաւորտիրոն բաժնով մտնենք մեր մանկանց մտքերի մէջ, բայց այդ բաժնը մայրենի լեզուն է, մենք պէտք է Ռուսերէնը սովորենք, բայց նախ մայրենի լեզուն, մենք պէտք է Ռուսաց գրականութիւնը ճօխացնենք, եթէ կարող ենք, բայց մենք պէտք է նախ մեր գրականութիւնը հարստացնենք, եթէ անկեղծ կամենում ենք կողմնակի կերպով ծառայել և այն նպատակին, որ մեր նամակագիրը մեզ պարտաւորում է: Որպէս զի այս վերջին միտքը պարագօք չերեւայ, աւելացնենք մի քանի խօսք: — Հեղինակը սրահանջում է, որ մենք մէկ անգամից բարձի թողնանք մեր լեզուն, մեր գրականութիւնն և սխեմք ճօխացնել ուսերէնը, որովհետեւ, ասում է նա, աւելի հեշտ է պատրաստ զարգացած լեզուով ժողովուրդը լուսաւորել, քան թէ նախ տեղական լեզուն զարգացնել և ապա թէ դորա միջնորդութեամբ ժողովուրդը լուսաւորել: Այս թուաբանական խնդրի դեմ ես կամենում եմ մի ուրիշ թուաբանական խնդիր առաջարկել. — ո՞րը աւելի հեշտ է՝ 10,000 Հայ մանկանց միտքը Ռուսաց լեզուով լուսաւորել, քան թէ հայերէնով կրթութել, ես կարծում եմ, որ առաջին դէպքում 10,000 հասա գլխներ կունենանք, որոնց պէտք է մանկավարժական ումբերով փշքենք, որպէս զի ըստ երեւութին մի արդիւնք ստանանք, իսկ երկրորդ դէպքում առանց ամեն արուեստական միջոցների եւ առանց փշքելու այնքան կարող ենք զարգացրնել, որ յետոյ գիւրութեամբ կ'ուսուցանենք և իւրեանց տէրութեան պաշտօնական լեզուն: Բայց մեր հեղինակն այնքան ազատամիտ է, որ մեր մայրենի լեզուն մեզ դործեալ թող

նում է, նորա գլխաւոր միտքն այն է, որ մեր գրականութիւնից ձեռք վեր առնենք: Ի հարկէ նորա կողմից այդ մի անշուք խօսք է մեր վերաբերութեամբ, որ մեր ճառար զարգացումը գլխից կրտում է, սակայն ճշմարիտ գուցէ՞ այդ հարկաւոր է մեր ընդհանուր օգտի համար, միթէ զոհաբերութիւնը բարի գործքի համար մեզ ծանր պիտի լինի: Ես կարծում եմ, որ այստեղ էլ նա վատ է հաշուել տրնատեսական օգուտը, ամեն մի նոր հայերէն շարագրութիւն հաղարար ընթերցողների ստացուածք է դառնում, ուրեմն ամեն մի նոր շարագրութեամբ հաղարար մարդիկ մի քայլ աւելի մերջենում են զարգացման ընդհանուր միջերէնութիւն, այն ինչ այդ հաղարարներէնց դեռ շատ քչերը կարողանում և տրամագրութիւն ունենն ուսերէն շարագրութիւն կարդալու: Տնտեսականութեան մէջ կ'օրիւրդո՞ւր և գրականութեան մէջ գլխի կրթելը՝ մի և նոյն նըշանակութիւն ունին:

Բայց մեր հեղինակը կամենում է քաղաքական մարմին ներքին միութիւնը: Ես եւս կարծում եմ, որ ամեն հպատակ նայնն անկեղծ կը ցանկանայ, որովհետեւ նա տղատութիւն է դըռնում, նա պաշտպանութիւն է գըռնում, նա քաղաքակրթութիւն է վաշելում նորա մէջ, ինքն էլ ուրեմն պարտաւոր է նորա հետ որդիական սիրով միանալ: Միութեան համար ամենալաւ միջոցն է լեզուն, բայց մենք տեսանք վերեւ, որ մի ազգ եթէ իր լեզուից կամաւ հրաժարուի, ինչպիսի մեասներ է բարդում իր գլխին, այսինքն նորանից կը ճնի մի կարկատած, անձեւ և անշուք ժողովուրդ, որով ոչ թէ ծառայութիւն, հապա ծանրութիւն կը պատճառէ տէրութեանը: Սակայն միութիւնը ոչ միայն լե



զուով, այլ և ընդհանուր դադարաբերութիւններով, բարքով և ծառայութիւններով է լինում, այսինքն հոգեւոր, ընկերական և տնտեսական ընդհանուր շահերով :

Աերջագէտ եթէ հեղինակը մտաւոր և գրականական կապերը բարձր է դասում, քան ազգային և արեւակցական կապերը, ես իմ կողմից բոլորովին համաձայն եմ նորա հետ, բայց եթէ դորանով ուզում է ասել, թէ մենք

պէտք է հրաժարուենք մեր ազգային և արեւակցական կապերից, այն ժամանակ նա մտանում է, որ մենք հասարակ մարդիկ ենք, և մեզ բնութիւնը չէ տուել ոչ իշխանութիւն, ոչ սոցիալական կապերը. քակտելու համար: Մենք եւս չուզեցանք խնդիրը վճռել. այլ առաջարկում ենք լակ միայն մեր խորհրդածութիւնները :

Ս. Մանդինեան :

### Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Կ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն Ք

ՁԱՏԿԱԿԱՆ ՏՕՆԵՐՈՒ ԱՌԹԻՒ ԱՒՅԻ ՀԻ Հրատարակութիւնն սակաւ ինչ ուշացաւ. ուստի և ժամանակագրականին մէջ խառն են Մարտի վերջին և Ապրիլի առաջին օրերու դէպքերն :

—Մեծ. Յակոբ էֆ. Աշրգեան, որ անմահ յիշատակներ ունի Ս. Աթոռոյս մէջ, և Մեծ. Սենեքերիմ էֆ. Մանուկեան, որ նշանաւոր է Պօլսոյ մէջ Աղբիւն մատուցած իւր ծառայութեամբ, կը գտնուին այժմ 'ի Ս. Երուսաղէմ իւրեանց բարեպաշտ ընտանեօք հանդերձ և մտադիր են սակաւ ժամանակէն ղինի յԱղէքսանդրիա երթալ: Երուսաղէմ զանազան Ազգութեանց մրցման տեղի լինելով՝ սոյնպիսի նշանաւոր Ազգայնոց ուխտաւորական այցելութիւնն 'ի Ս. Երուսաղէմ փառք և պարծանք է մեր Ազգին համար առաջի օտարաց :

—Սանտալճեան Գեր, Ստեփան Արքեպիսկոպոսն ժամանեց 'ի Ս. Աթոռու եւ ընդունուեցաւ ինչպէս սարսու եւ արժան էր :

—Չատկական Տօներն կատարուեցան ամենայն խաղաղութեամբ և Ուխտաւորք Ազգաց սիրան վերադառնող:

Ներկայ տարւոյս մէջ Եւրոպացի այցելուք եւ Ռուս Ուխտաւորք խիստ բազմաթիւ են: Եւրոպացիք գրեթէ անընդհատ կ'երթեւեկեն և ճանապարհ հիւսիսեան պատրաստութիւն ունենալով Պաղեստինի ամեն նշանաւոր տեղերն կը հարցասիրեն, սակաւ ժամանակի մէջ աւելի շատ բանի կը տեղեկանան, քան թէ Ասիացիք իրենց երկարաժամանակեայ կեցութեամբ Երուսաղէմ:

—Յունաց Ս. Պատրիարքն մտադրութիւն ունի պատրիարքական գործքերն Տեղապահի և Սինօզին յանձնել և ինքն 'ի Պօլսու երթալով և տեղւոյն Պատրիարքի ու Ժողովոյն միջոցաւ կարեւոր պատրաստութիւններն աննելով՝ այցելութեան ելնել 'ի Բուլղարիստան, 'ի Մոլտո — Ալաբքա և անտի: Եթէ հնար իցէ, 'ի Ռուսաստան :

Սոյն այցելութեան զլսաւոր նպատակն է ոչ միայն դրամական նպատակ ժողովել, այլ և յիշեալ տեղեաց երուսաղէմապետական կալուածներն, որոնք բարձուած են Բուլղարական խնդրոյն առթիւ, վերստին Երուսաղէմի Յունաց Անուց դարձնել: Կը լուրի թէ այս մասին տեղական իշխաններէն արդէն դրաւոր խոստումներ եղած են Ս. Պատրիարքին, որ անպատճառ կը յաջողի, եթէ այցելութեան ելնէ այն երկիրներն, ուր երկար ժամանակ ինքն առաջնորդական պաշտօն վարած է և ծանօթ է ժողովրդեան :



# ՅԱՆԿ



## Մ Ա Ր Տ

|   |       |
|---|-------|
| ԴՊՐՈՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԵՍՔ. — Խօսակցութիւն Ազգի<br>ներկայ վիճակին վերայ. — Ճառ . . . . . | 49_60 |
| Հրաւիրակ մօրն Հայաստանի. — Գարուն . . . . .                                     | 60_61 |
| Ազգայնութեան խնդիրը. . . . .  | 62_72 |
| ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ . . . . .   | —72   |

---

### ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

- Ա. Սիօնը ամէն ամիս կը հրատարակուի 24 էրեսէ բաղկացեալ մէկուկէս ութածալ թղթով :
- Բ. Տարեկան գինն է երկու արծաթ Մէճիտիէ, ճանապարհի ծախով միասին, կանխիկ վճարել :
- Գ. Չստ տւտրակ առնել օւղողը պէտք է ամեն մէկ տետրին շորս դա-  
հեկան վճարէ :